

TRGOVSKI TOVARIŠ

LETO XXXII

1935

ŠTEVILKA 5/6

Dr. Rudolf Andrejka:

TRGOVSKA ZGODOVINA ŠPITALSKE ULICE V LJUBLJANI

Uvod

Za spoznavanje trgovske zgodovine mesta Ljubljane je neogibno potrebno, da si ustvarimo kolikor moč natančno topografijo starih trgovskih in obrtniških podjetij in jih skušamo pravilno lokalizirati na posamezne hišne številke. Take topografije doslej še ni. Pričujoča razprava je prvi poskus, ustanoviti jo za 1½ stoletje nazaj za eno važnejših trgovskih žil ljubljanskih, bivšo Špitalsko, današnjo Stritarjevo ulico.

Dognanja pričujoče razprave slone po večini na arhivalnih virih,* glede meščanskega špitala in v njem nastanjenih trgovin se je deloma porabila Vrhovčeva razprava »Meščanski špital« (L. M. S. 1898), glede gostiln pa Vrhovnikova knjižica »Gostilne v stari Ljubljani« 1926.

Špitalska ulica

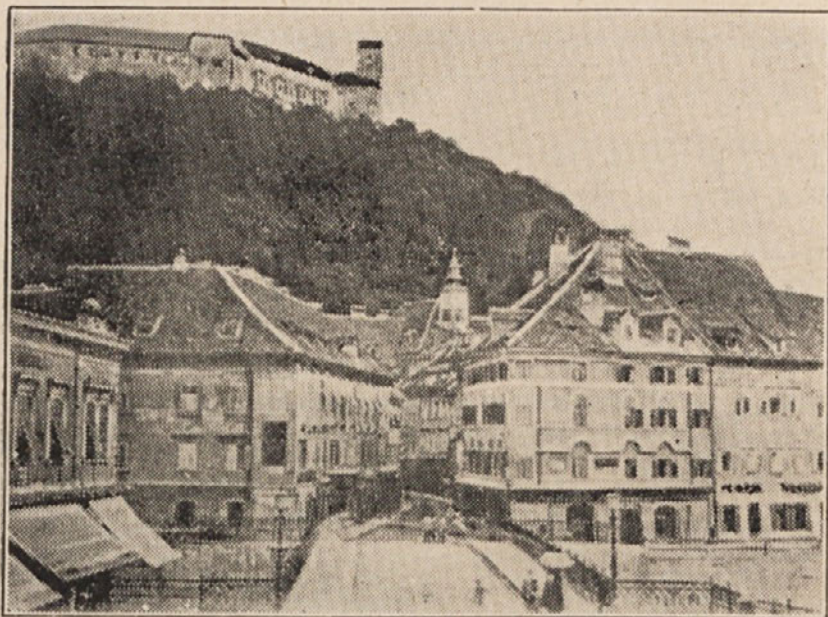
Glavni dohod in dovoz do Mestnega trga (Rotovškega, tudi Velikega trga) se je že v francoski in kongresni Ljubljani pomaknil s Čevljarškega na Frančiškanski (tedanji Špitalski) most in odtod v Špitalsko ulico. Ime je dobila ulica po starem meščanskem špitalu, ki je stal v njej na levo od prehoda čez špitalski most, pa segal ob desnem bregu Ljubljanice do sedanjega Pogačarjevega trga in še naprej do konca ozke Lingerjeve ulice nasproti škofijskemu dvorcu.

Špitalska ulica se je izmed vseh ulic starega mesta po potresu l. 1895. najbolj izpremenila. Kdor hodi danes po njeni naslednici, široki Stritarjevi ulici s prospektom na Robbov spomenik, si ne more predstavljati, če stare Špitalske ulice ni poznal, kako ozka je bila ta ulica, v kateri sta se dva voza drug drugemu le s težavo izognila. Dasi so bili njene hiše po

* Viri: Davčni urbarji deželnoknežjega mesta Ljubljane 1686—1785 v mestnem arhivu. Zupne matice stolne, frančiškanske in šentpeterske župnije. Zemljiška in zastavna knjiga mestnega magistrata ljubljanskega, Tom. I.—III. in dodatek A v arhivu okrožnega sodišča. Imeniki hišnih posestnikov ljubljanskih 1782, 1787, 1798, 1800, 1802, 1805, 1815, 1822, 1833, 1840, 1853, 1860, 1869 in 1877 v Narodnem muzeju. Instančni šematizmi 1796, 1801, 1806, 1833, 1837, 1847 in 1848 v Narodnem muzeju. Davčni seznamek za vojaško leto 1814, obrtne tabele 1819—1821, 1822—1824 in seznamek obrtnikov 1830—1845 v mestnem arhivu. Konskribeijske pole o ljudskih štetjih 1830, 1857, 1869, 1880 in 1890 v domovinskem uradu mestnega poglavarstva. Obrtna knjiga 1850 in obrtni registri 1867—1900 v obrtnem oddelku mestnega poglavarstva. Zemljiška knjiga kat. obč. Mesto. Trgovski register pri okrožnem sodišču v Ljubljani.

večini — z izjemo Dežmanove, pozneje Bernbacherjeve hiše — samo dvonadstropne, je bila ulica temna in zatohla, prav taka so bila stanovanja in zlasti prodajalne.

Se slabše so bile prometne in higijenske razmere Špitalske ulice v 18. stoletju, ko je zapiral vhod v ulico izza Špitalskega mostu dve nadstropji visoki štirioglat obrambni stolp, skozi katerega so držale v mesto široko zevajoča Špitalska vrata. Ta mogočna zgradba, ki se je naslanjala na levo stran na meščanski špital, na desno pa na tedanjo Porentovo, pozneje Dežmanovo hišo, je bila višja ko vse druge stavbe in je jemala

Špitalska ulica pred potresom:

Pogled s frančiškanskega mostu. Levo: poslopje meščanskega špitala, desno: Sossova in Schreyerjeva hiša

že itak ozki Špitalski ulici zraka in svetlobe. Ta higijenski in prometni nedostatek je povečala še vrsta lesenih kramarskih lop, ki so stale na levi in desni ob hišah, tako da je bilo vozovom skoraj nemogoče preriti se tod skozi.

Proti koncu 18. stoletja so bile te prometne ovire z rastočim prometom tako neznosne, da je mestni magistrat l. 1783. ukazal lope prenesti na Stari trg. Istega leta so začeli tu pa tam podirati tudi mestno obzidje. Špitalska vrata pa so padla šele l. 1786, njih materijal se je porabil deloma za zidavo frančiškanskega župnišča. S tem so bile odpravljene najbolj kričeče nepravilnosti, vendar je ostala Špitalska ulica do potresa l. 1895. v bistvu neizpremenjena. Po potresu pa so se podrle v tej ulici razen Krišperjevih hiš št. 1 in 3 ob začetku Mestnega trga vse hiše; obenem so Špitalsko ulico, ki se je preskrstila v Stritarjevo ulico, razširili na dvakratno prejšnjo širino. Nove zgradbe, ki so nastale na mestu prejšnjih, so zavzele mnogokrat prostor dveh do treh starih hiš, tako n. pr. Schreyerjeva hiša in pa palača Meščanske imovine.

Zaradi teh izprememb šteje današnja Stritarjeva ulica, gledana s Frančiškanskega mostu, na levi strani le 3 hišne številke (prej 5), na desni pa 5 (prej 6), skupaj torej 8 (prej 11) hiš. Treba je tedaj, ko lokaliziramo stare trgovine, glede na predpotresne hišne številke poslopij, v katerih so bile, precejšnje previdnosti.

Da obdržimo pri popisu starih hiš zvezo z Mestnim trgom, ki smo ga popisali v eni prejšnjih številkih,¹ začnimo, sledeč vrstnemu redu hišnih številk starega in novega številjenja, pri Krisperjevi hiši stara štev. 265 (1), ki stoji taka, kakršna je bila pred 100 leti, na levem voglu Mestnega trga in Špitalske ulice.

Hišo št. 265 (danes št. 1 Stritarjeve ulice) je imel v začetku 18. stoletja v lasti odvetnik dr. Matija Casimirus, od katerega je prešla okoli 1719 na Antona Raaba, od tega pa okoli 1740 na velikega trgovca Lovrenca Jakoba Umnika. Od l. 1779 sta ji bila lastnika Ivan Valentin Sernec (Sernitz) in Franc Hojnik (Hoinig). Od slednjega jo je kupil l. 1795. lastnik sosedne hiše št. 264 na Mestnem trgu, trgovec Josip Alborgetti; po njegovi smrti jo je podedovala vdova Josipina (22. julija 1823), od nje pa (24. januarja 1837) hčerka Josipina, poročena s trgovcem Antonom Krisperjem. Odslej je ostala hiša v lasti trgovskega rodu Krisperjevih do danes.

Njih praded po materini strani, veletrgovec Josip Alborgetti je imel v tej in v sosedni hiši na Mestnem trgu veliko špecerijsko trgovino, poleg nje pa je vodil komisijske in špedicijske posle. Anton Krisper, poročen z njegovo hčerko Jožefino, je l. 1834., ko je prevzel Alborgettijevo trgovino od vdove Josipine Alborgetti, uvedel tudi še trgovino z galanterijskim blagom, ki je postala ena izmed glavnih panog Krisperjeve trgovine. Njegov naslednik Jožef Krisper (1855—1892) je trgovske lokale v obeh hišah (1856) tako razdelil, da je bila galanterijska trgovina na Mestnem trgu, dočim je zavzemala špecerijska trgovina prostore proti Špitalski ulici. Špecerijska trgovina se je opustila l. 1911. V tej hiši je stanoval od l. 1807. do 1816 svak Josipa Alborgettija, veliki trgovec Anton Primic, poročen (23. junija 1807) z Julijano Hartl, hčerko trgovca Janeza Krst. Hartla na Mestnem trgu 239 (danes 19). Svojo prodajalno z manufakturo pa je imel v poslopju Meščanskega špitala v Špitalski ulici št. 271 (danes Stritarjeva ulica 6). V hiši št. 265 se je rodila dne 30. maja 1816 Antonu Primicu tudi hči Julija, ki je s svojo lepoto pozneje (1833) prevzela Ivana Prešerna, da ji je spesnil svoj nesmrtni sonetni venec z akrostihonom: Primicovi Juliji. Anton Primic je v hiši št. 265 umrl (na sušici) dne 1. avgusta 1816, na kar se je vdova Julijana preselila v očetovo hišo na Mestni trg, od l. 1824. pa v Kapucinsko ulico št. 43.

Sosedno hišo št. 266 (danes Stritarjeva ulica 3), ki je poleg omenjene št. 265 še ohranjena v prvotni obliki, so imeli v 18. stoletju po vrsti v lasti: Marija Saloma plem. Bavčar (Wautscherin), vdova Marjeta Krizaj (1720—1735), pek Martin Podviz in njegova žena Marija (1735 do 1764), Gregor in Marjeta Jeraj (1764—1778), Uršula Werner, roj. pl. Hubenfeld (1778—1784) in krznar Valentin Mahkot z ženo Uršulo (1784—1805). Njegova sinova Janez in Valentin sta se med 1820—1830 drugod ustanovila, prvi na Sv. Petra cesti (138), drugi na Poljanski cesti (63). V začetku 19. stoletja so bili št. 266 lastniki: meščan, kavarnar in

¹ Trgovski Tovariš 1934, štev. 6—7, strani 110—115.

tvorničar čokolade Peter Venazzii (1807—1810)², krznar Josip Rovan (Ruan) in kavarnar Josip Hermann, doma iz Engadina v Švici (1826 do 1849). Po njegovi smrti (1849) je nadaljevala njegovo kavarno nekaj časa še njegova vdova Neža Hermann; l. 1857. pa jo je preselila na Stari trg 34 (danes 21) v tedanjo Rudeschevo hišo.³ Hišo št. 266 je to leto kupil od nje trgovec Josip Krisper, ki je s tem prišel v last celega sklopa hiš št. 264 (Mestni trg 26) 265 in 266 (Stritarjeva ulica 1 in 3).

V prvem nadstropju hiše št. 266 je imel od l. 1869. svojo odvetniško pisarno Krisperjevih sorodnik, dr. Robert Schrey pl. Redlwert, v pritlične prostore pa se je vselil l. 1860. trgovec z manufakturnim blagom Franc P. Vidic, za njim pa leta 1867. z isto stroko Franc Martin Regoršek, roj. leta 1835. v Dobrotni vasi pri Konjicah. Prišel je v Ljubljano iz Šmarja pri Jelšah skupaj s sestrama Moniko Amalijo in Heleno, ki sta ga vneto podpirali v trgovini. Bil je vnet lovec in izvrsten ostrostrelec⁴ ter ostal samec do smrti. (3. maja 1911). Za njim je vodil trgovino njegov nečak Avgust Jagodic, doma iz Šmarja pri Jelšah, pod tvrdko F. M. Regoršek nasledniki. Tudi on je umrl samec (10. aprila 1918). Trgovino je nadaljevala njegova sestra Marija poročena Kramaršič le poldrugo leto, potem jo je pa opustila. V izpraznjene prostore se je vselila l. 1919. V novčevalnica za živino in mast. Ko je ta l. 1923. prenehala, je porabila tvrdko Krisper lokale za razširjenje svoje trgovine, stare izložbe pa je zakrila z modernimi, v novo cestno črto pomaknjenimi pritličnimi izložbami.

Sosedna hiša št. 267 (Stritarjeva ulica 5) je ostala po potresu sicer v bistvu ohranjena, vendar je danes proti ulici zakrita z dvonadstropno sprednjo kulisno zgradbo. Po regulacijskem načrtu, uveljavljenem po potresu, bi bila namreč stala stara hiša odmaknjena za kakih 3 m od nove ulične črte. Ker pa je zaradi svoje solidne zidave (bila ni niti podkletena) dobro vzdržala potresne sunke, je niso podrli, ampak le predpisali, da se napravi pred njo omenjena dvonadstropna kulisa, s katero so se tako trgovski lokali kakor tudi stanovanjski prostori stare hiše razširili. Streha stare hiše se še vidi, dočim so se zaradi prezidav v poslopju samem ohranili le še sledovi starih čelnih zidov.

Ta hiša je bila do začetka 19. stoletja stara pekovska hiša, v kateri pa se je dvakrat s presledkom 40 let izvrševal v 1. nadstropju tudi tiskarski obrt. Njeni lastniki so bili od začetka 18. stoletja: Giacomo Marini (1684—1708), Marija Ana Menegalli (1708—1736), pek in meščan Primož Podviz in njegova žena Marija (1736—1752), tiskar Adam Friderik Reichhard (1752—1766), pek in meščan Luka Černe (1766—1795), pek in meščan Janez Ljubič (1795—1801), po njegovi smrti pa pekarica Regina Jamnikova. (1801—1811).

Okoli l. 1806. se je vselil v prvo nadstropje te hiše tiskar Janez Leopold Eger, ki je bil izvrševal prej svojo tiskarno na Mestnem trgu 263 (danes št. 25) v hiši peka in žitnega trgovca Tomaža Podržaja. L. 1822. ga najdemo vpisanega tudi že kot hišnega lastnika. V lasti

² Venazzijeva tvornica čokolade je bila v Kolodvorski ulici na št. 132, tam kjer se je l. 1833 sezidala Kleinmayr-Bambergova tiskarna. Venazzii je umrl 1. marca 1823 v bolnišnici za jetiko.

³ To je tam, kjer je danes Zalaznikova kavarna in slašičarna.

⁴ Povedal predsednik ostrostrelcev g. Jean Schrey.

Egrove rodbine (Janez Leopold, Rozalija, Franc, Leopoldina, Julijana Eger) je ostala tiskarna do l. 1873., ko jo je dala Julijana Eger, poročena izza l. 1836. z Ljubljčanom Kajetanom Materno,⁵ v najem dolgoletnemu faktorju Antonu Kleinu. Ta je postal po smrti Kajetana Materne (1893) lastnik tiskarne in hiše št. 267 (prisojilna listina z dne 7. novembra 1893). Tiskarna se je izvrševala v tej hiši še do l. 1906., torej ravno 100 let.

V pritličnih lokalih je obratovala po opustitvi Jamnikove pekarnice od l. 1850.—1865. kramarica Ana Vesel; l. 1869. pa je odprl tu manufakturno trgovino Rudolf Miklavc (Miklautz), sin ljubljanskega meščana, strojarja in lastnika hiše v Studentovski ulici 291 (7) Josipa Miklavca ter jo vodil do potresa, odnosno v prenovljeni hiši do vojne l. 1914.

Po vojni sta kupila hišo št. 5 v Stritarjevi ulici od Anton Kleinovih dedičev (Josipine in Rozalije Klein) trgovca Pavel Fabiani in Gustav Jurjevec (kupni pogodbi z dne 11. aprila 1921, odnosno dne 16. februarja 1922), jo preuredila in namestila vanjo (v pritličje in v prvo nadstropje) svojo veliko manufakturno trgovino.

Tudi ta hiša, čeprav malo prezidana, je še vedno mikaven in redek spomenik starih ljubljanskih hiš. Hišna vrata so bila tam, kjer je sedaj vhod v trgovino Fabiani in Jurjevec, morda so bila malo pomaknjena nazaj. Staro izročilo veli, da je skozi hišo držal prehod v Ribjo ulico. Še so v starinskem, sedaj pokritem dvorišču ohranjeni trije veliki oboki, sloneč na mogočnih stebrih, ki nazorno kažejo trdno zidavo starih ljubljanskih trgovskih in obrtniških hiš.

Sosedne, stare Permetove hiše št. 268 (Špitalska ulica 7) ni več. Na njenem mestu stoji danes, pomaknjena za par metrov čez staro ulično črto, trinadstropna hiša Stritarjeva ulica št. 7, last trgovca z železom Venčeslava Breznika.

Stara Permetova hiša, dvonadstropna, s petimi okni na ulico, je bila zvezana z nasprotno hišo št. 6 v Ribji ulici, slično kakor Egrova, pozneje Kleinova hiša št. 267 (5) s skupnim dvoriščem. Ta hiša v Ribji ulici se je do danes ohranila vsaj na zunaj v starem slogu, medtem ko so vsi pritlični lokali nekdanje gostilne pri Zlati ribi preurejeni za skladišča železnine trgovca Breznika ter preko dvorišča, pokritega s stekleno streho, neposredno zvezani z Breznikovo trgovino v Stritarjevi ulici 7. Starost hiše v Ribji ulici izpričuje ime in grb nekdanjega njenega lastnika Volbenka Poscha iz l. 1528, ki sta ohranjena v kamenitem reliefu nad vhodnimi vratni do danes. V tej hiši je stanoval l. 1562. Primož Trubar.

Pa vrnimo se k hiši 268 v Špitalsko ulico! Nje lastnik je bil od 1696 do 1730 Jakob Vivie (Wiuviz), od 1730—1752 kramar Martin Smrekar, od 1752—1800 pa njegov sin, odvetnik dr. Janez Jurij Smrekar. Prav v začetku 19. stoletja pa preide hiša od Marije Terezije Schmid na pekovskega mojstra Matijo Permeta (prepis v zastavni knjigi dne 10. januarja 1801). Naslednik Anton Permeta star., roj. l. 1783, obenem tudi žitni trgovec, je vodil pekarno in njej pridruženo gostilno od l. 1816. do 1858. Pod njegovim sinom in naslednikom Antonom Permetom ml. je zaslovela zlasti gostilna, v kateri so se zbirali

⁵ Kajetan Materne, sin mestnega ranocelnika Krištofa Materne je bil mestni kirurg v Ptuj in postal tudi ptujski meščan. Bil je po očetu lastnik hiše št. 272 v Špitalski ulici.

okrog stalnega gosta Frana Levstika slovenski kulturni delavci in politiki Josip Jurčič, Fran Erjavec, Peter Grasselli, Ivan Tušek, dr. Valentin Zarnik in drugi. Prostori te gostilne so segali na Špitalsko ulico samo z enim oknom, ostali, podprti z mogočnimi gotskimi stebri, so dobivali luč luč iz dvorišča. Bivanje v teh mračnih in zakajenih prostorih (»narodni hlev«) ni bilo ravno preveč mikavno in zdravo za naše sodobne nazore. In vendar je bila Permetova gostilna — zaradi izvrstnega vina, ki se je tu točilo, izmed najbolj obiskanih v predpotresni Ljubljani.

Tudi v tej hiši je bila pritlična fronta na ulico razen ene gostilniške sobe, pridržana trgovskim prodajalnam. Za časa francoske zasedbe je tu l. 1809. odprl svojo menjalnico in trgovino z manufakturo Abraham Heiman n (Heinemann), rojen v Memelsdorfu na Bavarskem, ki je bil s Francozi prišel iz Toulona kot vojaški založnik Napoleonove armade na Dunaj in odtod v Ljubljano. V ljubljanskih trgovskih in obrtniških krogih je njegova naselitev zadela ob srdit odpor in bilo je treba posebnega ukaza tedanjega francoskega intendanta za Gorenjsko, grofa Farguesa, da ga je Perme sprejel pod streho. Abraham Heiman n je ostal v Permetovi hiši samo eno leto. L. 1810. je skupaj z bratom Mojzesom kupil nasproti stoječo hišo lekarnarja Schimmerja v Špitalski ulici 277 (4) in preselil vanjo svoja trgovska podjetja. Podrobneje bomo o tem govorili, ko obravnavamo to hišo.

V izpraznjene trgovske lokale Permetove hiše se je vselil najbrže že l. 1810. usnjar Jožef Jesenko, ki je v tej hiši tudi stanoval vsaj do l. 1841. Za njim je izvrševal tu svojo trgovino s platnenim blagom trgovec Lovrenc Peterka, rojen l. 1807. pri Sv. Heleni (Dolsko), poročen z Elizabeto Demšarjevo iz bogate rodbine Demšarjev v Železnikih. Ko se je l. 1852. preselil v poslopje stare Kresije (Mesto št. 271) za vodo, je prenesel v opuščene lokale svojo manufakturno trgovino iz hiše št. 296 na Šolskem trgu (danes Vodnikov trg) Ljubljčan Franc Cotman (Zottmann), roj. l. 1821. kot sin brivca Primoža Cotmana. Trgovina se je od l. 1859. naprej izvrševala pod tvrdko Ivan Več (Wetsch) & Co., od l. 1867.—1873. pod tvrdko Cotman in Jentl, od l. 1875. po Cotmanovi smrti pa pod tvrdko Cotman in Gril. Družabnik zadnje tvrdke, Anton Gril, doma iz Kamnika (na Žalah) je bil Cotmanov zet, poročen z njegovo hčerko Antonijo. Trgovina je prišla l. 1878. v konkurz in je l. 1879. prenehala. V izpraznjenih prostorih je odprl trgovino z manufakturo l. 1880. Anton Schuster, r. l. 1851. v Kamniku. Trgovino je po njegovi smrti (1900) nadaljeval njegova žena Marija, roj. Kosi, potem pa njegov sin Anton Schuster, ki se je okoli l. 1920. preselil na Mestni trg 25 v prostore prejšnje trgovine Goričnik in Ledenig.

L. 1890. je odprl v Permetovi hiši svojo prodajalno suhe robe Ribničan Matija (Matko) Arko, a jo je po potresu preselil v začasno barako na Pogačarjevem trgu, leta 1898. pa dokončno v podpritličje Semenišča. V prvem nadstropju Permetove hiše je našla svoje zavetje okoli l. 1890. tudi »Glasbena Matica«, ki je zasedala tu sobe št. 32—29 in 41—45.

Po smrti Antona Permeta ml. (23. septembra 1879) je prešla hiša na njegovo vdovo Marijo, potem pa (1881) na njegovo hčerko Frančiško, ki jo je bil dne 30. maja 1870 poročil deželni knjigovodja Franc Ravnihar, roj. v Mekinjah pri Kamniku. Gostilna »pri Permetu« je prenehala konec l. 1902., dočim se je nasprotna gostilna »pri Zlati ribi« v

Ribji ulici izvrševala še do l. 1919. (zadnji gostilničar je bil Anton Zabukovec, ki se je l. 1913. tusem preselil iz Obrezove hiše na Bregu). Pekovsko obrt so izvrševali v Permetovi hiši še tja do potresa peki Andrej Zajc (1891), Jakob Velkavrh (1893) in Anton Dečman (1894 do 1895).

Po potresu so Ravniharji podrli staro Permetovo hišo v Špitalski ulici in sezidali na njenem mestu novo trinadstropno hišo Stritarjeva ulica 7, ki je prešla l. 1910. v last Pozemkove banke v Pragi, l. 1921. pa v last Slovenske banke v Ljubljani. L. 1926. sta jo kupila trgovca Venčeslav Breznik in Oskar Fritsch, ki sta vselila vanjo svojo trgovino z železino. Od l. 1928. je Venčeslav Breznik edini lastnik hiše in trgovine.

Soseda Permetovi hiši je bila obširna dvonadstropna hiša št. 269 (št. 9), ki je segala, objemajoč vogalno hišo št. 270 (št. 11) z dveh strani, do bivšega Frančevega, sedaj Cankarjevega nabrežja. Bila je lepa, stara hiša s sedmimi okni na Špitalsko ulico in prav tolikimi na Frančevo nabrežje. Pročelje na Špitalsko ulico je bilo arhitektonsko okusno okrašeno, pročelje na Frančevo nabrežje pa golo in dokaj pusto.

Ta hiša je nastala okoli l. 1762. iz prejšnjih dveh hiš, ki ste bili do takrat last Blaža Snedica in pekarice Uršule Rakovec. Pokupil ju je Jernej Čebulj, (Zebull, tudi Zewull), lastnik prve velike tvornice za svilo v Ljubljani in ju združil v eno samo hišo, od katere je plačeval 350 fl. davka, največ izmed vseh hišnih posestnikov v Špitalski ulici. Obe hiši sta segali že takrat na Ljubljanično obrežje »za zidom« (današnje Cankarjevo nabrežje); odtod je bil skozi mestno obzidje ob Ljubljanici že l. 1731. napravljen pristop do rečne struge; za to pravico se je po dekretu mestnega magistrata z dne 7. decembra 1731 plačeval davek 30 fl. (Pripomba v urbarjih 1763—1770).

Po propadu Čebuljevih podjetij je hiša prišla l. 1765. v last Čebuljevih upnikov, l. 1795. pa na krojača Janeza Mišlavica (Mischlawitz). Od l. 1795. do 1803. je bil nje lastnik trgovec Blaž de Rossi, ki pa je prišel zaradi ogromnega dolga 21.200 fl., iztoženega po trgovcu Francetu del Negro, v konkurz. Hišo je nato izdražil kavarnar Martin Kamenisch, ki je že l. 1803. imel v njej kavarno, takrat največjo v Ljubljani, saj je segala iz Špitalske ulice do Frančevega nabrežja, odkoder je držal vanjo poleg glavnega vhoda v Špitalski ulici še poseben vhod. Kavarno je vodil Kamenisch skozi vso francosko dobo* do svoje smrti (1816), za njim jo je nadaljevala vdova Elizabeta do l. 1834.

Hiša in kavarna sta prešli po smrti Elizabete na Kamenischevo hčerko Šarloto, poročeno s sodnikom Josipom vitezom Azulo, ki je hišo l. 1837. prodala trgovcu Josipu Schreyerju.

Schreyerji se pojavijo v Ljubljani okoli l. 1830. in sicer z bratom Josipom in Ivanom Schreyerjem. Rojena sta bila v Celovcu; starši so jima bili Filip Schreyer in Marija roj. Wieser. Ivan Schreyer je imel že l. 1831. manufakturno trgovino na Mestnem trgu št. 259 v današnji Samčevi hiši št. 21. L. 1834. sta se združila brata Ivan in Josip Schreyer ter odprla manufakturno in galanterijsko trgovino na Mestnem trgu

* Martin Kamenisch je bil po odhodu Francozov osumljen frankofilstva. — Glej: Zwitter Fr., Nov seznam frankofilov v Napoleonovi Iliriji, Glasnik Muzejskega društva 1931, str. 49.

št. 239 (danes št. 19), ki sta jo vodila tam do l. 1845.; l. 1847. pa sta že v Špitalski ulici št. 269 (9), kjer se vodi galanterijska trgovina pod tvrdko bratov Schreyerjev, manufakturno trgovino pa izvršuje Josip Schreyer sam.

Se pred preselitvijo Schreyerjevih sta v tej hiši izvrševala nekaj časa špecerijsko trgovino brata K a j e t a n in L e o p o l d G a s p e r o t t i, ki sta se bila l. 1832. vselila iz Kapucinskega predmestja 45 (danes Wolfova ulica 4) tusem, a sta l. 1840. trgovino opustila. Nasledovala jim je špecerijska tvrdka S u p a n č i č & K u k h, ki jo pa pozneje izvršuje samo še J a n e z N e p. S u p a n č i č do l. 1859. Za njim prevzame Josip Schreyer tudi špecerijsko trgovino.

Poleg Ivana in Josipa Schreyerja se pojavi okoli l. 1852. v Ljubljani še njiju bratranec A n d r e j S c h r e y e r, r. l. 1828., kakor onadva po rodu Celovčan. Bil je t r g o v e c s š p e c e r i j o in z ž e l e z n i n o, ki jo je sprva skupaj s Frančiško Mayer izvrševal (tvrdka Mayer & Schreyer) na Mestnem trgu 263 (25), potem pa od l. 1863. dalje na Dunajski c. 4 (nova št. 18) v tedaj Simon Jalenovi, pozneje Schafferjevi hiši, kjer je imel tudi svoja obširna skladišča.

J o s i p S c h r e y e r si je bil s časom napravil veliko premoženje. Poleg hiše v Špitalski ulici je imel tudi posestvo v Savljah pri Ježici. Postal je bil že 20. avgusta 1838 ljubljanski meščan in l. 1844. član trgovske reprezentance (predhodnice gremija ljubljanskih trgovcev).

Po njegovi smrti sta podedovala (1863) hišo in trgovino v Špitalski ulici in posestvo v Savljah njegova sinova F i l i p in J o s i p S c h r e y e r ml., ki pa se nista kaj prida udeleževala v trgovini, tako da je vpisana kot lastnica trgovine od l. 1863. njiju mati T e r e z i j a S c h r e y e r, roj. Schivitzhoffen, Filip pa le kot prokurist. Josipu je manjkalo za trgovske posle darovitosti. Filip je bil lep, nadarjen mladenič, pa velik sportnik in kavalir, ki se ni dosti brigal za očetovo trgovino.⁷ Poročen l. 1863. z Evgenijo Svetčevo, hčerko bogatega ljubljanskega trgovca Ivana Svetca, se je okoli l. 1873. ločil od nje, zapustil Ljubljano in se preselil v Gradec, kjer je prevzel vodstvo pogrebnega zavoda⁷; tam je tudi umrl l. 1910.

Seveda se Josip Schreyerjeva tvrdka ob takih razmerah ni mogla držati. Izbrisana je bila že l. 1869. Nadaljeval je pa trgovino že prej imenovani bratranec Josipa Schreyerja, A n d r e j S c h r e y e r toda le še en del, namreč trgovino z galanterijo in železnino. Hišo je bila l. 1877. prevzela Terezija Schreyer, od nje jo je l. 1891. podedoval Filip Schreyer.

Tudi Andrej Schreyer je prišel konec sedemdesetih let v plačilne težave. L. 1880. se je otvoril nad njegovim premoženjem stečaj, ki se je nehal l. 1883. z izbrisom tvrdke. V izpraznjenih trgovinskih prostorih v Špitalski ulici je odprl sredi l. 1884. trgovec F e r d i n a n d S c h m i t t p o d r u ž n i c o svoje galanterijske trgovine v Špitalski ulici št. 277 (4). Andreja Schreyerja podružnično trgovino z železom na Dunajski cesti 18 in njena skladišča pa je bil že l. 1878. prevzel podjetni njegov nekdanji trgovski sotrudnik K a r l K a u s c h e g g, roj. l. 1851. v Ljubljani, sin davčnega inspektorja Franceta Kauschegga in Hedvige pl. Gariboldi.

Schreyerjeva manufakturna in špecerijska trgovina sta s smrtjo Josipa Schreyerja prenehali. V njune prostore, ki so se nahajali na levo

⁷ Povedal g. Jean Schrey.

od kavarne Valvazor, se je vselil okoli l. 1864. kramar z manufakturnim blagom Franc Orešek, oče poznejšega trgovca s špecerijskim blagom Franceta Oreška na Sv. Petra cesti 9 (danes 7).

V Schreyerjevi hiši sta imela svojo prodajalno sukna od l. 1868. do 1878. tudi škofjeloški tvorničar sukna Anton Krenner in trgovec Anton

Špitalska ulica ob potresu: Sossova, Schreyerjeva in Permetova hiša

Kocelli, ki je bil tudi Ločan. Od l. 1892. je tu izvrševala kramarijo z drobnim blagom Leopoldina Wölfling-Pleterski v lokalu opuščene Oreškove trgovine; od l. 1894. najdemo tu tudi trgovino Rozalije Podkrajšek, ki se je preselila l. 1900. v Wolfovo ulico št. 6.

Staro Kamenischevo kavarno v Schreyerjevi hiši je prevzel l. 1837. kavarnar Miha L a n s e l, doma iz Sinsa v kantonu Graubünden v Švici. Po njem se je zvala tistikrat ta kavarna »zur Schweiz«. Njegov plačilni natakar je bil Ivan S a l a m o n, prav tako iz Sinsa v Švici; poleg njega je bilo v kavarni zaposlenih še 5 natakarjev, ki so bili vsi rojeni Švicarji. Salamon je l. 1862. prevzel od Lansela kavarno, pa jo je l. 1870. oddal Ivanu S c h m i d t u, roj. l. 1834. v Sinsu v Švici. Schmidt je kavarno l. 1876. prekrstil v »kavarno Valvasor«. Njegov naslednik je bil kavarnar Andrej S t u p p a n, ki je bil vzlic svojemu slovanskemu imenu zopet iz Sinsa v Švici, tako da je ta maloznani kraj kantona Graubündna zalagal Ljubljano s celimi rodovi kavarnarjev.

Stalni gostje te kavarne, ki so jo obiskovali predvsem ljubljanski trgovci, so bili v letih 1860—1870 tudi dr. Janez Bleiweis, dr. Etbin Costa, Luka Svetec, Malavašič, včasih je prišel vanjo tudi dr. Lovro Toman. Slovito je bilo v tej kavarni tudi stalno omizje, ki je igralo takrat zelo priljubljeni domino. Med igralci, okolu katerih se je zbiralo vedno dosti »kibicev«, so bili trgovec Ivan Klebel z Mestnega trga, Josip Oblak, sollicitator pri odvetniku dr. Sajovcu, Jakob Supančič, posestnik iz Kravje doline 9, oče poznejšega stavbenika Filipa Supančiča, sollicitator Zagore in drugi (povedal g. Jean Schrey).

V tej kavarni je zagorela tudi okoli l. 1870. prvič plinska luč s svojim metuljastim plamenom, česar se danes živeči osemdesetletni Ljubljanci, ki so, tedaj še otroci, hodili gledat znamenitost, še živo spominjajo.

Po potresu, se je preselila kavarna »Valvasor« na Marijin trg v sedanje poslopje »Obče zavarovalnice«. Po postavitvi Prešernovega spomenika, ki stoji izza l. 1903. pred njo, pa si je nadela novo ime »kavarna Prešeren«.

Schreyerjevo hišo so l. 1896. podrli. Filip Schreyer, ki je od tedanje vlade dobil prav izdatno potresno posojilo, je na njenem mestu in na prostoru sosedne hiše št. 11 Špitalske ulice sezidal moderno trinadstropno palačo Stritarjeva ulica št. 9, ki jo je po sebi imenoval »Philippshof«. V novi Schreyerjevi hiši je obratovala takoj, po dograditvi luksuriozna kavarna in restavracija »Philippshof« z restavracijo v prvem nadstropju in kavarno v vogalnih prostorih pritličja. Vodil ju je graški kavarnar Mayer. Vendar se podjetje ni držalo in je po dvoletnem obratovanju prenehalo l. 1899. V prostorih kavarne je danes Lukičeva modna trgovina. Po smrti Filipa Schreyerja (1910) je njegovo hišo podedovala njegova hčerka Anka, poročena T o r n a g o. L. 1923. jo je kupila S l a v e n s k a b a n k a, l. 1926. pa njena sedanja lastnica, Mestna hranilnica ljubljanska.

Zadnja hiša na levi strani Špitalske ulice, ki je stala že na voglu Frančevega, sedaj Cankarjevega nabrežja, je bila **Dežmanova hiša št. 270** (št. 11). Bila je trinadstropna, s petimi okni v Špitalsko ulico in štirimi okni na Frančevo nabrežje, vseskozi lepo fasadirana z loki okoli ovalnih oken in konzolami med njimi. Stara hiša, ki so jo bili l. 1832. podrli, je bila konec 18. stoletja prizidana na mogočna »Špitalska vrata« ki so branila kot del mestnih utrdb dohod iz Frančiškanskega ali Špitalskega mostu v mestu. Bila je od 1708—1752 last kramarja Janeza Filipa T a z o l l a, od katerega jo je prevzel kramar Andrej A l i č (1752—1768). od tega pa kramar in jermenar Florjan P o r e n t a (1768—1786), poročen z Jožefo Langerholz, hčerko strojarja Janeza Langerholza. Po Porentovi

smrti se je z njegovo vdovo poročil dne 6. februarja 1786 kramar J a n e z D e ž m a n z Mestnega trga 184 (danes 8) in prišel v last hiše št. 270 (takratna št. 263) v Špitalski ulici in Porentove trgovine. Med trgovce je bil sprejet šele po cesarski naredbi Jožefa II. iz l. 1786., ki je odpravila prepoved, da kramarji ne smejo biti sprejeti v trgovski gremij. Sprejem, ki se je izvršil z magistratnim sklepom iz l. 1787., je dal Dežmanu pravico do trgovine z nürnberškim in galanterijskim blagom »auf die von seiner Frau zugebrachte Porentasche Krämergerechtigkeit.« Izvrševal je to trgovino, ki ji je pridružil tudi manufakturo, do 1. junija 1803, ko je umrl. Ker ni imel otrok, je nadaljeval trgovino njegov nečak Miha D e ž m a n , ki je staro hišo l. 1832. podrl in na njenem mestu sezidal trinadstropno novo hišo, kakršno nam prikazujejo slike izza potresa. Bil je eden izmed prvih narodno čutečih velikih trgovcev v Ljubljani, saj je napravil nad svojo trgovino slovenski napis: »Bog blagoslovi naše delo!« Bil je tudi vnet častilec in prijatelj prof. Franceta Ser. Metelka, kateremu je l. 1824. založil njegovo slovnico slovenskega jezika (Lehrgebäude der slovenischen Sprache) in mu zapustil tudi del svojega premoženja. Nagrobni napis, ki mu ga je napravil Metelko, pravi, da je bil Dežman »prijatelj homeopatije in slovenščine.«

Pri Mihi Dežman je bil okoli l. 1820. vstopil za sotrudnika Franc Ks. S o u v a n , roj. 16. decembra 1799. na imenju (Gült) Ločni pri Novem mestu. Postal je Dežmanov prijatelj, od l. 1831. tudi njegov tihi družabnik. Ko je Dežman, ki je ostal samec, 16. januarja 1835, star 54 let, umrl, je določil Souvana za naslednika v trgovini, kateremu je iz zapuščine izplačati na dobro imetje 10.000 fl. S tem fondom je dobil Souvan dne 24. junija 1835. pod št. 6048 dovoljenje deželnega in mestnega sodišča v Ljubljani, da se sme protokolirati kot samostojen trgovec, dne 16. junija 1836 pa obrtno dovoljenje mestnega magistrata za trgovino z manufakturnim blagom. Še le po teh formalnostih je Franc Ks. Souvan dne 1. julija 1835 odprl trgovino pod svojim imenom v prostorih prejšnje Dežmanove trgovine v Špitalski ulici. Izvrševal pa jo je tu le do konca l. 1840; dne 21. januarja 1837 je bil namreč kupil od veletrgovca Gašperja Kanduča hišo št. 260 (danes 22) na Mestnem trgu in tja preselil najprej svoje stanovanje, potem pa 1841. tudi trgovino.

Po smrti Mihe Dežmana so podedovali njegovo hišo njegovi nečaki Karl, Anton, Frančiška in Marija Dežman, otroci sodnega aktuarja v Idriji, ki so bili že l. 1824. prišli k stricu v Ljubljano. Od njih je A n t o n D e ž m a n nadaljeval stričevo manufakturno trgovino še do l. 1854. V tem letu pa je njegov brat K a r l D e ž m a n , tedaj že kustos deželnega muzeja, prodal hišo št. 270 trgovcu Josipu Bernbacherju, sam pa je kupil hišo št. 108 (danes št. 6) v Prečni ulici.

B e r n b a c h e r j i se pojavijo v Ljubljani konec 18. stoletja in delujejo kot trgovci že v francoski dobi. I g n a c i j B e r n b a c h e r , rojen l. 1778. kot sin knjižgoveza Lovrenca Bernbacherja in Josipine Oberwirth, je začel po malem s trgovino pisalnih potrebščin in kramarijo z manufakturnim blagom v svoji hiši št. 146 na Šentpeterskem predmestju (po znejša št. 2 Frančiškanske ulice), ki je stala tam, kjer stoji danes Urbančeva trgovska palača (vogal Miklošičeve in Sv. Petra ceste). Okoli l. 1810. se je preselil v zidano pritlično poslopje na levi strani špitalskega mostu, stoječe pred hišo lekarnarja Jožefa Mayrja in imel svojo prodajalno v eni

polovici poslopja, dočim je izvrševal v drugi polovici Janez Ev. Bučar (Wutscher) svojo špecerijsko trgovino. Šele l. 1833. je Ignacij Bernbacher svojo trgovino preselil odtod v novo Dežmanovo hišo, toda na stran, ki je bila od vogala obrnjena proti Frančevem nabrežju, dočim je bila Dežmanova, odn. Souvanova trgovina v Špitalski ulici. L. 1807. je postal Ignacij Bernbacher ljubljanski meščan, l. 1834. član ljubljanske trgovske reprezentance. L. 1834. je izročil vodstvo trgovine sinu Josipu, dne 31. jan. 1850. pa je umrl.

Sin Josip Bernbacher je očetovo trgovino znatno povečal in l. 1854. kupil Dežmanovo hišo. Bernbacherjeva trgovina je cvetela do začetka sedemdesetih let. Takrat pa je Josip Bernbacher neozdravljivo obolel, tako da je morala voditi trgovino od l. 1870. dalje njegova žena Marija, roj. Petrovčnik. L. 1875. je trgovino opustila. Josip Bernbacher je l. 1877. umrl, njegova rodbina pa se je izselila iz Ljubljane.

V Bernbacherjevo trgovino se je vselil l. 1875. trgovec z galanterijo in drobnim blagom, Leopold Pirker, roj. l. 1834 v Postojni kot sin šolskega voditelja Franceta Pirkerja in Katarine Prelesnik; skupaj z Vasom (Vazilijem) Petričičem dne 14. julija 1862. ustanovil galanterijsko trgovino na Mestnem trgu št. 259 (nova št. 21) pod tvrdko Petričič & Pirker, pa se je l. 1875. ločil od Petričiča. Istega leta (2. junija 1875) je tudi kupil Bernbacherjevo hišo. V tem letu je odprl poleg njegove trgovine mesar Julij Klemenc mesnico na Frančevem nabrežju, ki je bila prva mesnica v Ljubljani, opažena po stenah s ploščami iz kamenine.⁸ Klemenc ni bil izučen mesar. Mesarijo je vodila in izvrševala njegova žena Ivana, roj. Porenta, doma na spodnji Šentpetrski cesti št. 48; z obrtjo je prenehala kmalu po moževi smrti (28. marca 1884).

Od Pirkerja je kupil dne 2. novembra 1884 hišo v Špitalski ulici 11 in prevzel l. 1885. manufakturno trgovino Dunajčan Friderik Soss, poročen s Kamničanko Ano Šinkovec, lastnico trgovine z modnimi potrebščinami na Mestnem trgu 18. Sossova trgovina je ostala v Špitalski ulici 11 do potresa; zavzemala je celo fronto Špitalske ulice in še eno okno na Frančevem nabrežju.

Po potresu so hišo podrli. Njeno stavbišče je združil dne 14. avgusta 1897 Filip Schreyer s stavbiščem svoje prav tako podrte hiše in sezidal na njih mesto trinadstropno palačo, ki obvlada danes ves desni vogal Stritarjeve ulice in Cankarjevega nabrežja.

Stari Dežmanovi, potem Bernbacherjevi hiši v Špitalski ulici 270 (11) nasproti je stala pred potresom, na levem vogalu Špitalske ulice in takozvanega Šolskega drevoreda, tik ob Frančiškanskem mostu, hiša št. 271 (10), dolga, pusta, dvonadstropna stavba bivšega Meščanskega špitala ali Kresije z 11 okni na Špitalsko ulico, 17 na nabrežno stran. Ustanovitev tega obširnega poslopja je povzročila okoli l. 1345. kraljica Elizabeta, žena ogrskega kralja Karla Roberta iz rodu Anžuvincev. Kogar mika zgodovina te stavbe, jo najde podrobno popisano v Vrhovčevi razpravi »Meščanski špital« v Letopisu Slovenske Matice 1898, str. 1—112.

Za naše namene zadostuje vedeti, da je bila ta zgradba določena za obubožane ljubljanske meščane in da je l. 1788. kot taka v bistvu prenehala, dokončno pa pod Francozi, ki so l. 1811. iz nje premestili še porodnišnico, najdenišnico in hiralnico v civilno bolnišnico usmiljenih

⁸ Povedal g. Jean Schrey.

bratov na Dunajski cesti, izpraznjene prostore pa so dali v najem za stanovanja in trgovske lokale. Izmed prvih trgovcev, ki so imeli tu svoja skladišča, se imenujeta že l. 1806. Josip Appej in Anton Primic, oče Primčeve Julije.

Anton (Štefan Janez) Primic se je rodil dne 25. decembra 1781 v Kapucinski ulici št. 50 (43), današnji Wolfovi ulici št. 6, kot sin trgovca Janeza Krst. Primica in Terezije Fajdiga. Janez Primic, ki je bil za Antonovega rojstva že sprejet v listo trgovcev (1787), je začel kot navaden sejmar; odkod je prišel v Ljubljano, še ni dognano; l. 1770. ga že najdemo vpisanega v mestnih davčnih urbanjih kot kramarja na Špitalskem mostu v kolibi št. 5 (poznejša št. 15), ki jo je okoli 1768 prevzel od kramarja Janeza Zavrča (Sauritscha) ter plačeval zanjo 12 fl. letnega davka. Poleg kolibe št. 5 je dne 12. jan. 1786 spravil v svojo last še kolibe št. 14 in dvojno kolibo št. 16/17 na desni strani mostu, vsako za 321 fl.; vendar je kolibo št. 14 že 29. nov. 1793 prodal Mihi Tomažinu; ostale kolibe je pa prodal njegov sin Anton in sicer kolibo št. 5 (nova št. 15) dne 10. okt. 1802 Jakobu Sprihu, dvojno kolibo št. 16/17 (nova št. 4) pa Alojziju Hoffmannu dne 19. julija 1814 za 1700 fl. — Janez Krst. Primic je bil konec 18. stoletja eden izmed najuglednejših ljubljanskih trgovcev; po svojih hčerkah Jožefi Ani, Mariji Ani in Mariji Luciji je bil tast velikih trgovcev Jožefa Alborgettija, Lenarda Vogou in Jožefa Wurstbauerja, dočim se je njegov sin Anton dne 23. junija 1807 poročil z Julijano Hartl, hčerko bogatega trgovca Janeza Krst. Hartla, lastnika hiš 276 in 277 (239) na Mestnem trgu in hiše št. 55 v Kapucin. predmestju (danes Šelenburgova ulica 6). Ko je Janez Krst. Primic dne 13. junija 1802 za legarjem umrl, je njegov sin Anton, opustivši polagoma kramarstvo v kolibah, izoblikoval trgovino z manufakturo, ki jo je od 1810 izvrševal v poslopju Meščanskega špitala št. 271, do take višine, da je bil l. 1814. največji ljubljanski trgovec v tej stroki in z obrtnim davkom 136⁵⁰ fl. prekašal celo bogatega Miho Dežmana in oba brata Heimanna. Umrl pa je, star še-le 35 let, dne 1. avgusta 1816 za jetiko v Špitalski ulici 265. Po njegovi smrti je vdova Julijana Primic vodila trgovino naprej, toda čedalje v manjšem obsegu. Že l. 1819. se omenja v tedanji obrtni tabeli,⁹ da se je »obrat izza smrti principala hudo zmanjšal in ga je šteti med šibke; zaposlena da sta v njem le 2 trgovska sotrudnika.« L. 1831. je Julijana Primic še označena v obrtnih spisih, l. 1834. pa je nje ime že prečrtano s pripombo »opuščeno« (»aufgelassen«).

Po odhodu Francozov se je preureditev meščanskega špitala za trgovske namene nadaljevala. Tako vemo, da je imel tu svoje prodajalne in skladišča v l. 1812.—1820. trgovec Franc Gallé, r. l. 1784, kot sin mestnega sodnika v Kranju Nikolaja Galleta in Marije Bodlaj (Wodlay), hčerke kranjskega trgovca Luke Bodlaja. Njegova žena Ivana Savinšek, hčerka bogataša Jožefa Savinška, gostilničarja na Dunajski cesti 16 (danes hotel Slon) in lastnika metliške graščine, mu je prinesla v zakon ogromno doto 30.000 fl., s katero je kupil hišo št. 2 na Mestnem trgu dne 21. jan. 1817. od trgovca Franceta Damijana. Trgovino v Špitalski ulici, ki je obsegala izvečine komisijske in menične posle, je okoli l. 1826 opustil, ko je kupil graščino Bistro pri Borovnici. Pozneje se je Franc

⁹ Gewerbs-Tabelle der Hauptgemeinde Stadt Laibach für das Militärjahr 1819—1821, zapor. št. 328 v mestnem arhivu, knjiga št. 99.

Galle udeleževal v industriji. Skupaj s prijateljem Fidelisom Terpincom, graščakom na Fužinah, je l. 1842. ustanovil v Vevčah papirnico »Josefs-thal« in l. 1852. sosedno papirnico Janezijo.¹⁰

L. 1831. je dal mestni magistrat tudi dve nadstropji visoko špitalsko cerkev sv. Elizabete, ki se je dvigala sredi ostale stavbe meščanskega špitala v Špitalski ulici, izpremeniti v pritličju za prodajalne, v 1. in 2. nadstropju pa za stanovanja. Že l. 1816. je bila zasedla 1. nadstropje proti Ljubljani kresija (Kreisamt) za Gorenjsko in je tu ostala do l. 1849. Zato se je odsihmal oprijelo cele stavbe ime »Kresija«.

V adaptirane pritlične prostore v Špitalski ulici se je l. 1830. vselil steklar Karl Brodmann, ki je tu obrtoval do 1860; l. 1831. je pričel tu delovati Henrik Quenzler (Günzler), trgovec z manufakturo, ki se je bil l. 1824. ustanovil na Mestnem trgu št. 262 (22). L. 1841. mu je prevzel trgovino Jurij Ennsbrunner, po rodu iz Stainza na Štajerskem in jo vodil do l. 1850.

Dne 1. nov. 1834 se je nastanil v preurejenih lokalih na vogalu Špitalske ulice tudi trg. z manufakturo Jakob C. Mayer, roj. l. 1801 v Memelsdorfu na Bavarskem.¹¹ Sprva se je združil s trgovcem Andrejem Mallnerjem, roj. l. 1798. v Ljubljani, v tvrdko Mallner & Mayer, ki pa je prišla okoli l. 1851, ko se je Andrej Mallner osredotočil na Bled, na Jakoba Mayerja samega. Svoji manufakturni trgovini je pridružil tudi menjalnico, ki je poslovala do l. 1902. Njegov sin in naslednik Emerik Mayer star. je vodil skupaj z očetom Jakobom trgovsko družbo J. C. Mayer do l. 1876., potem nekaj časa sam, od l. 1899—1912 pa z družabnikom Antonom Szallayem in leta 1902. pristopivšim sinom Emerikom Mayerjem mlajšim. Emerik Mayer star. je bil zelo podjeten in delaven trgovec. Poglobil in razširil je delovanje svoje menjalnice v Ljubljani, poleg tega pa je ustanovil l. 1894. še banko v Gradcu pod tvrdko E. C. Mayer & Comp., ki je delovala do l. 1908. Udeleževal se je tudi v industriji. Bil je dolga desetletja upravni svetnik Kranjske industrijske družbe in ustanovil l. 1867. tvornico žičnikov v tedanji Poljski (danes Komenskega) ulici 165 (3), ki sta jo prevzela l. 1874. brata Viktor in Henrik Galle, l. 1882. pa Ivan Globočnik iz Železnikov. L. 1902. je na Martinovi cesti 20 ustanovil s trgovcem Josipom Petričem in industrijalcem Antonom Dečmanom tvornico papirnih vreč pod tvrdko Petrič & Co., ki se je l. 1903. spremenila v tvrdko Dečman & Co. L. 1905 pa je z Antonom Dečmanom zgradil v Metelkovi ulici novo moderno tvornico za izdelovanje papirnih vreč pod tvrdko Mayer & Co., ki je delovala do l. 1911. V tem letu je to tvornico kupil trgovec Albert Zeschko. Po potresu se je J. C. Mayerjeva manufakturna trgovina in menjalnica preselila v novo palačo meščanske imovine v Stritarjevi ulici 6, sezidano l. 1898. na mestu starega meščanskega špitala. Ko je menjalnica, ki je imela svoje prostore na vogalu Stritarjeve in Lingarjeve ulice, leta 1902. prenehala, je zajela Mayerjeva trgovina tudi prejšnje bančne prostore in s tem vso pritličje poslopja v Stritarjevi ulici, dočim se nahajajo pisarniški prostori v 1. nadstropju.

¹⁰ Glej o tem mojo razpravo: Fidelis Terpin v Kroniki mesta Ljubljane 1934, II. zvezek, str. 116—117.

¹¹ O tvrdki J. C. Mayer glej tudi v Trgovskem Tovarišu 1934, št. 3—4, moj članek: Nekaj črtic iz gospodarskega življenja Ljubljane pred 100 leti, str. 50—51.

Po smrti Emerika Mayerja star. (1. maja 1916) je prevzel njegov sin Emerik Mayer ml. očetovo trgovino in jo vodi še danes. Tudi on se udeležuje poleg svoje veletrgovine z manufakturo v industriji: od l. 1931. je eden glavnih družabnikov tvrdke Jugo-Rhomberg in Co., tvornice čipk v Zagorici pri Bledu. Tvrdba J. C. Mayer je dne 1. novembra 1934 obhajala stoletnico svojega obstoja.

V veži, ki je ločila Mayerjeve poslovne lokale od ostalih trgovin, nastanjenih v poslopju meščanske imovine v Špitalski ulici, je bila trafika, katero je dolgo vrsto let upravljala Ana Maier, teta znanih pedagogov Maierjevih. Poleg nje je v ozkem lokalu prodajal že izza l. 1834. loško platno Tomaž Čemažar, roj. l. 1801. v Selcih nad Škofjo Loko. Mož je pri tem obogatel in bil lastnik hiše št. 218 (nova št. 11) v Gosposki ulici. To trgovino je nadaljevala po njegovi smrti njegova hči Marija Čemažar (roj. l. 1834., umrla l. 1904. v Ljubljani) prav do potresa. Za Čemažarjevo platnarijo se je vrstil lokal, v katerem so imeli na prodaj milo iz svoje milarne na Šentpeterskem predmestju 16 (30) Josip Strzelba star., Josip Strzelba ml.¹² in njegov zet Viktor Rohrmann. V sosedne prostore bivše Ennsbrunnerjeve manufakturne trgovine se je okoli l. 1855. vselil steklar Emanuel Ullmann, roj. l. 1814. v Smržovki pri Mladi Boleslavi na Češkem, ki se je bil dne 7. februarja 1847. poročil z Nežo Thomanovo, hčerko hišnega posestnika Gašperja Thomana v sosedni Lingarjevi ulici št. 274. Po njegovi smrti (1876.) je nadaljevala steklarsko obrt in trgovino njegova vdova, za njo pa njiu sin edinec Ivan Ullmann. Ivan Ullmann je bil temeljito izobražen trgovec, posebno izurjen v knjigovodstvu. Za podedovano trgovino s steklom pa se ni dosti zanimal in jo je okoli l. 1885. opustil. Bil je nato nekaj časa knjigovodja pri tvrdki Glanzmann in Gassner v Tržiču, potem pa knjigovodja in slednjič pisarniški šef pri stavbeniku Gustavu Tönniesu. Kot tak je dne 2. junija 1915 umrl. V izpraznjene prostore Ullmannove trgovine se je l. 1886. vselil knjigar in trgovec s papirjem Karl Sigmund Till, rojen leta 1846. v Gradcu; po potresu se je njegova vdova Roza, roj. Fischer, preselila na Kongresni trg št. 6.

Poslopje starega meščanskega špitala ali stare »Kresije« je bilo tudi v traktu proti Ljubljaničnem nabrežju zasedeno s stariimi in pomembnimi trgovinami. Najstarejša med njimi je bila gotovo trgovina s suho robo Mihaela Pakiča,¹³ ki mu je bil dne 24. julija 1823 magistrat podelil pravico kramarije s siti (Siebkrämerei). V dotični listini se glasi njegovo ime Pakisch, kar kaže na to, da bi se po slovensko moralo pravilno glasiti Pakič. Bil je Miha Pakič doma v Sodražici ali njeni bližnji okolici. Njegova mati Helena, r. Turk, se omenja že l. 1812. med stanovalci meščanskega špitala in sicer v prtiličnem traktu za vodo. Najbrž je s svojim možem Luko Pakičem že tedaj izvrševala kramarijo s siti. Miha Pakič star. se je 23. oktobra 1826 poročil s Frančiško Pavšlerjevo, hčerko Janeza Pavšlerja in Frančiške Mayer iz Kranja. Po njegovi zgodnji smrti (umrl je l. 1832., star 34 let) se je vdova l. 1833. v drugič poročila s čevljarskim mojstrom Janezom Pleškotom iz Slonove ulice št. 50 (3) in vodila trgovino do polnoletnosti sina Mihaela. Miha

¹² O Sterzelbi glej Trgovski Tovariš 1934, št. 3—4, str. 45.

¹³ O Pakičevih glej Trgovski Tovariš 1934, št. 3—4, str. 47.

Pakič ml., roj. l. 1827., je prevzel l. 1850. trgovino, ki je bila tedaj edina te vrste v Ljubljani in jo je izoblikoval v veliko osrednjo trgovino s siti, suho robo in lesnimi izdelki. Umril je dne 15. julija 1889. samec, zapustivši ustanovo za uboge obrtnike meščanskega stanu. Ker je bil njegov brat France Pakič oficir, njegov polbrat Karl Pleško pa v sodni službi, je osirotelo Pakičevo trgovino kupil dne 9. septembra 1889. milar in trgovec z deželnimi pridelki Viktor Rohrmann (obrotni list z dne 17. marca 1890) ter jo vodi pod tvrdko M. Pakič do danes.

V lokalu med Pakičevo in J. C. Mayerjevo trgovino je izvrševal od l. 1852. trgovino s platno Lovrenc Peterka, ki se je bil preselil sem iz Permetove hiše v Špitalski ulici. Po njegovi smrti je to staro trgovino »pri Ažmanu« (najbrž po Peterkovem predniku) vodila od leta 1870. njegova vdova Elizabeta roj. Demšar, roj. l. 1819. v Železnikih iz bogate in staroznane Demšarjeve rodbine, po njeni smrti (1906) pa njena hčerka Frančiška Julijana, por. pl. Kastl. Pred kratkim se je ta stara ljubljanska trgovina, ki se izvršuje že 82 let, preselila v preurejene pritlične prostore škofijskega dvorca na Pogačarjevem trgu.

Poleg Pakičeve trgovine je bila od l. 1855. trgovina z manufakturnim blagom Komac & Sonc (Komatz & Sonz), pri kateri je bila družabnik¹⁴ Marija Sonc, vdova po l. 1840. umrlem trgovcu Martinu Soncu. Plačevala je l. 1858. na letni najemnini 250 fl. Ko se je trgovina Marije Sončeve l. 1862. opustila, se je vselil vanjo trgovec z manufakturno Ivan Več (matice ga pišejo za Wezha). Rodil se je l. 1824. v Vevčah kot sin mlinarja in posestnika Valentina Veča, ki je bil l. 1850. prodal Fidelisu Terpinu svoj mlin in okoliški svet za gradnjo nove papirnice Janezije.¹⁵ Pristopil je bil tudi kot Terpinčev družabnik k par let prej ustanovljeni oljarni, pri kateri pa je izgubil precejšen del svojega premoženja. Po očetovi smrti je užival Ivan Več skrbno vzgojo svoje v Vevčah poročene sestre Marjane; dala ga je učiti v Mahrovo trgovsko šolo, ki jo je obiskoval in dovršil vseskoz z odličnim uspehom. Septembra l. 1859. je odprl Ivan Več svojo trgovino z manufakturno pod tvrdko Ivan Wetsch & Co. v Špitalski ulici št. 268. Njegov družabnik je bil trgovec Franc Cotman. Toda že l. 1862. se je osamosvojil in ustanovil trgovino v prostorih tvrdke Komac in Sonc v Šolskem drevoredu za vodo. Po Večevi smrti (9. septembra 1889) sta jo nadaljevala do l. 1899. njegovi hčerki Marija, por. Petrič, in Pavla, ki se je pozneje (1894.) poročila s trgovcem Matijo Arkotom. V tem letu je prevzela staro Večevo trgovino Katarina Vidmajer, ki jo izvršuje v novi palači Meščanske imovine (na vogalu Pogačarjevega trga) do danes.

Ko se je po potresu poslopje stare kresije podrlo, se je Večeva trgovina, preden se je zopet preselila v sedanjo palačo meščanske imovine, nekaj časa (1895—1898) izvrševala v posebni baraki, ki so jo Večevi zgradili prav tam, kjer stoji danes velika prodajalna lopa za sadje. Poleg Večeve si je podobno lopo zgradil tudi trgovec Matko Arko, ki je moral iz podrte Permetove hiše v Špitalski ulici 7.

Poleg Veča je bila v posloplju stare Kresije za vodo in sicer prav na vogalu Pogačarjevega trga Skofizheva kramarija s špecerijskim blagom

¹⁴ Po tem drugem družabniku prejšnje tvrdke se je Večeva trgovina imenovala »pri Soncu«, naziv, ki je ostal do današnjih dni.

¹⁵ Prim. moje razpravo: Fidelis Terpine v Kroniki mesta Ljubljane 1934, zvezek II, str. 116—117.

>pri zamorcem« (zum Mohren), ki jo je krasil velik stenski ščit z divje pobarvanim zamorcem. To kramarijo, ki je imela dva vhoda, enega iz nabrežja, drugega pa iz Pogačarjevega trga, je izvrševal od l. 1870. France Skofizh, po rodu iz Poljč nad Radovljico. Nasledoval mu je l. 1875. njegov brat Ivan Skofizh, ki je po potresu preselil trgovino v lastno hišo Pred Škofijo št. 24. Za Skofizhem je bila, obrnjena že proti Pogačarjevemu trgu, mesnica Jožeta Černeta, roj. 1837. na Sv. Petra cesti 43, sina mesarja in gostilničarja Jerneja Černeta in Jere Cirman. Josip Černetova je bila tudi gostilna v Kolodvorski ulici 7. Po njegovi smrti (23. avgusta 1895.) je nadaljevala obrt nekaj časa še njegova vdova Alojzija; po njeni smrti pa je obrt prenehala. Od Černetovih sinov je namreč starejši Josip, roj. l. 1870., okoli l. 1894. vstopil kot praktikant pri Kranjski hranilnici, kjer je postal višji knjigovodja in je danes podravnatelj njene naslednice, Hranilnice dravske banovine, mlajši sin France, roj. l. 1877., ki je bil izučen mesar, pa je odšel v Gradec, ustanovil tam veliko mesarijo in si pridobil domovinstvo v Gradcu.

V traktu proti Pogačarjevemu trgu sta imela svoji prodajalni tudi mokařja Gregor Vodnik in Tomaž Vodnik, oba po rodu iz Dola.

Meščanskemu špitalu sta bili prizidani v Špitalski ulici dve, v Lingarjevi ulici pa tri manjše hiše. Nas zanimata tu samo hiši v Špitalski ulici.

Prva je bila hiša št. 272 (od l. 1877.: št. 8). Tudi ta hiša je bila, kakor stare hiše št. 267 in 268 v Špitalski ulici, sredi in konec 18. stoletja pekovska hiša. Nje lastnik je bil od 1700—1740 krojač Lovrenc Scheuth, od 1740—1763 pekovski mojster Primož Golob, od 1763—1783 pa njegov sin Lovrenc. L. 1786. je hišo kupil ranocelnik (kirurg) Jožef Panoš (Panosch), v čigar lasti je ostala do l. 1802. Odslej prehaja hiša še na dva nadaljna rodova ranocelnikov, l. 1802. na kirurga Franceta Paltauf, po njegovi smrti (20. avgusta 1816) na ranocelnika Krištofa Materne, l. 1843. pa na njegovega sina in ptujskega mestnega kirurga Kajetana Materne. Ko je ta l. 1893. umrl, so njegovi dediči l. 1894. prodali hišo trgovcu Karl u Webru; l. 1896. jo je kupila mestna občina za regulacijo Špitalske ulice in jo je dala s sosedno Večevo hišo št. 274 vred podreti.

Med to hišo in sosednim meščanskim špitalom je bila do l. 1719. ozka uličica, ki se pa je takrat opustila in so tedanji lastniki porabili ta prostor za razširjenje prizidane hiše. Za ta prizidani del nekdanje uličice so nasledniki v hišni posest po dekretu mestnega magistrata z dne 15. maja 1719 plačevali poseben davek, ki je po vpisu v urbarju l. 1763. znašal 51 fl.

V tej hiši je izvrševal trgovino z manufakturnim blagom od l. 1847. dalje Josip Globočnik, doma iz Kostanjevice, ki se je bil tusem preselil iz Šentpeterskega predmestja št. 22 (nova št. 40). Od l. 1854. do 1867. je imel tu svojo manufakturno trgovino Franc Hauffen, sin uradnika tobačne in kolkovne uprave Lovrenca Leopolda Hauffna. L. 1868. mu je nasledoval trgovec s špacerijskim blagom Alojzij Rizzoli, po rodu iz Novega mesta, brat tedanjega novomeškega župana, lekarnarja Dominika Rizzolija. Ker mu pa trgovina ni uspevala, se je kmalu preselil v Ribnico. Za njim sta prevzela l. 1879. špacerijsko trgovino Ljub-

ljančan Karl Weber in Idričan Anton Sušnik (Schussnig) ter jo vodila pod tvrdko Schussnig & Weber do potresa.

Naslednja hiša št. 273 (od 1877: št. 6) je stala na levem voglu Špitalske in Lingarjeve ulice. Bila je od 1700—1720 last Jernej Hmelovih dedičev, od 1720—1756 pa trgovca Tomaža Vincenca Muliča in njegove žene Uršule. L. 1756. jo je kupil gostilničar Matija Šlibar, od katerega je prešla okoli l. 1772. na njegovo vdovo Cecilijo. V hiši je bila dobro obiskana gostilna, ki jo je s hišo vred l. 1808. prevzel gostilničar Janez Kuk, l. 1815. pa ekspeditor mestnega magistrata Josip Vidic (1808—1845.). Na voglu te hiše je bila do l. 1809. stara lekarna »pri zlatem jelenu«, ki jo je nje zadnji lastnik Janez Schimmer to leto prodal lekarnarju Josipu Mayerju, roj. l. 1777. v Kranju, ustanovitelju lekarniške rodbine Mayerjev v Ljubljani. Ta je premestil lekarno v hišo trgovca Josipa Jakliča na voglu Marijinega trga in sv. Petra ceste št. 1., kjer je ostala do potresa; potem se je preselila v sedanje poslopje »Obče zavarovalnice« na Marijinem trgu.¹⁶ Kdo se je vselil v izpraznjeno lekarno, se ni dalo dognati. Toliko drži, da je Avgust Vidic, sin Josipa Vidica v tej hiši izvrševal kramarijo, toda le do l. 1870. Vidici so namreč obubožali in prodali hišo trgovcu Ivanu Veču (kupna pogodba z dne 10. septembra 1870.), ki je oddal prodajalno svojemu prijatelju, trgovcu z manufakturo Antonu Jentlu. Anton Jentl, roj. dne 13. januarja 1837 kot sin krojača Bernarda Jentla v Križevniški ulici, je bil med ustanovitelji »Južnega Sokola« in znamenit tenorist pevskega zbora Ljubljanske čitalnice. Prišel pa je l. 1888. v konkurz in umrl dne 24. oktobra 1893 v hiralnici sv. Jožefa. Manufakturno trgovino je izvrševal za njim od l. 1889. njegov bivši sotrudnik, trgovec Franc Petrič, ki se je bil istega leta poročil z Marijo Večevo, hčerko trgovca Ivana Veča in Ivane Ničman. Njegova trgovina se je vodila v tej hiši do potresa.

Na nasprotnem vogalu ozke Lingarjeve ulice je bila dvonadstropna hiša št. 277 (od l. 1877.: št. 4). Ta hiša, označena v najstarejšem uličnem številjenju ljubljanskem (veljavnem od 1782.—1805.) s števil. 237, je stara lekarniška hiša. Lastniki so ji bili od 1700—1755 Maks Russinger in njega dediči, od l. 1755.—1784. lekarnarjeva vdova Katarina Rambschibl, od l. 1784.—1795. lekarnar Nikolaj Faber, od l. 1795.—1808. lekarnar Karl Schimmer. Leto potem, ko je njegov sin Ivan Schimmer prodal staro Schimmerjevo lekarno v hiši 273 lekarnarju Josipu Mayerju, je prišla tudi Schimmerjeva hiša št. 277 v last trgovca in francoskega vojnega založnika Mojzesa Heimanna. Kupil jo je dne 26. julija 1810. za 19.200 fl., ki jih je plačal v bankovnih listih (Bancozettel). Zemljeknjižni prepis se je izvršil 8 let pozneje, 5 let po odhodu Francozov. Mojzes Heimann in njegov brat Abraham Heimann sta v novokupljeno hišo št. 277 preselila že l. 1810. svojo manufakturno trgovino in menjalnico. Za časa ljubljanskega kongresa (1821.) je tvrdka posebno zaslovela in obogatela, ker je oskrbovala denar za razne odličnike, ki so bili tedaj zbrani v Ljubljani.

Heimanni so s časom postali najbogatejši trgovci v Ljubljani, tako so za gradbo južne železnice prispevali ogromno vsoto 270.000 fl. (Heimann-)

¹⁶ Sedanji lastnik te lekarne — nad katero se blesti še danes zlati jelen — g. mag. ph. Rihard Sušnik, hrani v svojem lekarniškem arhivu prastare lončice in zdelice nekdanje Schimmerjeve lekarne.

nova rodbina 170.000 fl., tvrdka bratje Heimann pa 100.000 fl.). S premoženjem je rasla tudi njih socijalna veljava. Otroci Mojzesa Heimanna, ki so bili evangelijsko reformirane veroizpovedi, so dobili pristop v najboljšo ljubljansko družbo. Starejši sin Gustav Stefan Heimann, roj. l. 1810., se je bil l. 1834. poročil pri Sv. Petru z Ano Avgusto Greif, hčerko stotnika Avgusta Greifa. Ustanovil je brez ugovora trgovske reprezentance v hiši št. 234 na vogalu Mestnega trga in Tranče manufakturno trgovino in menjalnico in dobil pristop tudi v ekskluzivno Kazinsko društvo, med katerega rednimi člani ga najdemo že l. 1837. zapisanega. Bil je tudi eden glavnih ustanoviteljev ljubljanske evangelijske cerkvene občine in pozneje nje načelnik.

Mojzesa Heimanna drugi sin Friderik Heimann si je bil leta 1834., ne brez težav in še-le po odloku dvorne komore z dne 7. januarja 1834. priboril prenos očetove trgovine z manufakturno trgovino v Špitalski ulici 277 (4) na svoje ime, dočim je izvrševal prav tam njegov brat Simon Izak Heimann menjalnico. Oba brata pa sta že l. 1855. svoji podjetji v Špitalski ulici likvidirala in odšla iz Ljubljane. Hišo št. 277 je prodal Simon Izak Heimann istega leta trgovcu Aleksandru Schneiderju za 20.000 fl.

Aleksander Schneider, roj. l. 1823. v Märzbachu na Bavarskem, je bil brat Sigmunda Schneiderja, ki je imel že l. 1847. manufakturno trgovino na Mestnem trgu 238 (18) in bil od l. 1860. tudi lastnik hiše št. 236 (16) na Mestnem trgu. Aleksander Schneider je s hišo vred prevzel od Simona Izaka Heimanna menjalnico, od Friderika Heimanna pa manufakturno trgovino in ju vodil skupaj z Josipom Schiganom pod tvrdko Schneider & Schigan do 1. septembra 1864. Njegova podjetja so se razpustila,¹⁷ njegova hiša pa je l. 1865. prešla na Josipa Kordina, trgovca na Mestnem trgu 281 (Pred škofijo 4). Ko je ta l. 1896. umrl, je prešla hiša na njegovo vdovo Viljemino, roj. Tomšič.

L. 1868. je odprl v tej hiši na vogalu Lingarjeve ulice Dunajčan Ferdinand Melhijor Schmitt (tvrdka F. M. Schmitt) svojo trgovino z galanterijskim in nürnberškim blagom. L. 1884. ji je pridružil še podružnico v Schreyerjevi hiši, Špitalska ulica št. 9. Od l. 1886.—1888. je imel Pred škofijo št. 4 skupaj z Josipom Kordinom celó menjalnico pod tvrdko Kordin & Schmitt, ki jo je vodil ravnatelj Eduard pl. Lingg.

Ko so hišo št. 4 v Špitalski ulici po potresu podrli, se je preselil Schmitt v svojo hišo št. 2 Pred škofijo, kjer izvršuje njegov sin Oskar trgovino še danes.

Poleg Schmittove trgovine je izvrševal od l. 1875. dalje Jakob Kobilca, doma iz Preserja v kamniškem okraju, dežnikarsko obrt in trgovino. L. 1885. se je preselil na Mestni trg 23, l. 1899. pa je umrl. Njegova vdova Marija, roj. Škofic, po rodu iz Podbrezja, je vodila trgovino še do l. 1906. V tem letu je umrla v Kobilčevi hiši na Cankarjevem nabrežju št. 5.

Na mestu, kjer je stala stara hiša št. 277 v Špitalski ulici, je sezidala Viljemina Kordin po potresu novo, trinadstropno hišo, ki je je l. 1905.

¹⁷ Aleksander Schneider je pozneje obubožal ter se preživljal s prekupčijo droži. Umrl je samec dne 19. maja 1893 na Mestnem trgu 16.

kupil trgovec z manufakturo Hugon Ihl, po rodu iz Lovčina pri Podjebradu na Češkem, poročen l. 1895. z Lino Kornovo, hčerko bogatega krovskega in kleparskega podjetnika Viljema Henrika Korna v Slomškovi ulici 10. Po septembrskih dogodkih l. 1908. je opustil svojo trgovino in se preselil ž njo vred v Maribor, kjer pa ni uspeval. Umrli je tam v bornih razmerah dne 14. junija 1931. Hišo sta l. 1920. kupila trgovec Janko Lenassi in Anton Gerkman in namestila vanjo svojo veliko manufakturno trgovino, ki jo vodita do današnjih dni pod tvrdko Lenassi & Gerkman.¹⁸

Soseda stari hiši št. 277 v Špitalski ulici, obenem že vogalna hiša med Špitalsko ulico in Mestnim trgom je bila hiša št. 278, ki smo jo

Špitalska ulica, vhod z Mestnega trga:

Perschetova, odn. Strelcova hiša na desni, vogal Krisperjeve hiše na levi

deloma že obravnavali pri popisu trgovskih hiš na bivšem Mestnem trgu. Ob prešteviljenju l. 1877. je dobila novo številko 2 Špitalska ulica, odnosno števil. 1 Pred škofijo. Stala je nasproti Krisperjevim hišam št. 264 in 265 (Mestni trg 26 in Špitalska ulica 1), daleč pomaknjena čez sedanjo črto Stritarjeve ulice. Ko so jo po potresu podrli, so zato nje prostor skoraj v celoti porabili za razširjenje Stritarjeve ulice. Sedanjo novo hišo Stritarjeva ulica št. 2., odnosno Pred Škofijo 1, ki jo je po potresu sezidal trgovec Ivan Grobelnik, je l. 1909. kupila Ljubljanska kreditna banka. Ko se je ta l. 1923. preselila v svojo novozgrajeno palačo na Dunajski cesti 1, je hišo v Špitalski ulici 2 prodala trgovcu Emeriku Mayerju. Od njega jo je kupila l. 1927. Prometna banka, l. 1933. pa od te banke trgovec Oskar Schmitt, sin Ferdinanda Melhijorja Schmitta, lastnika stare hiše Pred škofijo 2.

¹⁸ Vhodna vrata v to trgovino (na vogalu Stritarjeve in Lingarjeve ulice) krasi dvoje lepih korintskih stebrov, ki sta prenesena iz vhoda v nekdanjo Schmittovo galanterijsko trgovino. Tam so stali nekdanje štirje taki stebri, po dva na vsako stran. Ljudska šegavost ljubljanska je še Schmittovo trgovino nazivala »k štirim židovskim stebrom« (zu den vier israelitischen Säulen), prejkone v spomin na Heimanne, ki so tu trgovali.

Stara trgovska hiša št. 278, ki je po potresu s stavbiščem in zemlje-knjižnim vložkom št. 68 kat. občine Mesto vred popolnoma izginila (da-nes poteka namreč po njenem prostoru Stritarjeva ulica), je bila v začetku 18. stoletja last Antona plem. Janežiča, od katerega je prešla l. 1720. na trgovca Lovrenca plem. Tomšiča, od tega pa l. 1765. na velikega ljubljanskega trgovca s suknom Ivana Miho Kuka, ki je bil v l. 1767. — 1770. tudi ljubljanski župan. Za njim jo je podedoval njegov sin Anton Gašper Kuk (Kukh), ki je l. 1775. umrl. Nasledoval mu je veletrgovec Matevž Mülle, ki se je poročil z njegovo vdovo Marijo Rozalijo, roj. Pilgram. L. 1786. je kupil hišo premožni trgovec Lenart Vogou, roj. l. 1755., po vsej priliki doma iz Železnikov. Imel je odslej na tem voglu svojo veliko špecerijsko trgovino in prodajalno železa. Bil je že l. 1787 vrhovni načelnik starega gremija (ceha) ljubljanskih trgovcev in lastnik posestva št. 67 na Poljanah. Lenart Vogou je umrl, star 58 let, dne 12. jan. 1813. Pokopan je na desnem voglu pri vhodu v staro pokopališče pri Sv. Krištofu.

Njegovo špecerijsko trgovino je nadaljevala vdova Marija Vogou do l. 1850. Po njeni smrti je prišel v posest hiše in trgovine Jakob Vosou, roj. l. 1795. v Radovljici, poročen z rojakinjo Frančiško Hudovernik. Ko je l. 1859. umrl, je hiša prešla na njegovo vdovo Frančiško,¹⁰ trgovino pa je prevzel (21. julija 1859) trgovec Julij Weidlich, roj. l. 1827. v Harrachsdorfu pri Sternbergu na Moravskem. Po njegovi smrti (1865) se je njegova vdova Ernestina roj. Kham v drugič poročila z Julijem grofom Bolza in vodila trgovino ž njim pod tvrdko Julija Weidlicha nasledniki. Po njeni smrti (1879) se je tu sem vselil trgovec Josip Pavlin, roj. l. 1856. v Škrljevem pri št. Rupertu na Dolenjskem. Ko se je Pavlin, poročen l. 1882. z Marijo Seunigovo, preselil na Marijin trg 3, je odprl v izpraznjenih prostorih — v Špitalski ulici 2 špecerijsko trgovino Jakob Klauer, roj. l. 1844. v Volčinji vesi (Völkendorf) pri Beljaku. Trgovina je obratovala tu še po potresu do l. 1898. V tem letu je kupila hišo mestna občina in jo podrla v regulacijske namene. Klauer je pre-selil svojo trgovino v novo palačo meščanske imovine; prenehal je ž njo okoli 1902.

Slednjic naj zaradi popolnosti še omenimo, da je v tej hiši, toda v traktu Pred škofijo 1, vodil več ko 30 let svojo trgovino z manufakturnim blagom trgovec Ivan Vičič, roj. 21. oktobra 1834 v Cerknici, ki se je bil izučil pri tvrdki Franc Ks. Souvan in osamosvojil okoli l. 1860. Bil je zaveden narodni trgovec in prenehal s trgovino šele ob potresu l. 1895.

DELOVNA BITKA V NEMČIJI

Nemčija je danes ena izmed onih držav, ki skušajo s sistematično go-spodarsko politiko povečati zaposlenost svojega delavstva in ga tako obra-niti najhujših težav, ki nastajajo radi vedno naraščajoče in dolgotrajne brez-poselnosti. Pomisliti moramo, da je v časih najhujše krize znašalo število nezaposlenih delavcev v Nemčiji nad 6 milijonov, kar je tudi za tako državo kot je Nemčija, pretežko breme.

¹⁰ Po smrti Frančiške Vosou (1881) je podedoval hišo višji dež. sod. svetnik Josip Persche. Njegova vdova in otroci so jo l. 1891. prodali Petru Strelu. Dne 21. januarja 1898. jo je kupila mestna občina ljubljanska.

V svoji gospodarski politiki ubira Nemčija nova pota, ki zaslužijo pozornost tudi v drugih državah, če že ne posnemanja. Seveda navsezadnje bi kdo dejal, da tudi nemška pota niso nova, toda reči moramo, da so pomenila veliko v teh časih krize, katere je preživljal nemški narod po vojni, ko je izgubil toliko kolonij, toliko zemlje in je moral plačevati reparacije.

V francoskih listih smo čitali o nemškem gospodarskem čudežu. Kajti težko si je razlagati veliki razmah Nemčije v zadnjih letih samo z običajnimi gospodarskimi zakoni. Razmah Nemčije pa ni bil samo gospodarski, ampak tudi političen, saj vidimo, kako pomembna je Nemčija v evropski in svetovni politiki. Toda čudežev ni toliko, kot stvari, ki bi se dale narediti tudi drugod s sistematično gospodarsko politiko.

Kako so začeli

Položaj nemškega gospodarstva v letu 1932. je stal v znamenju stagnacije po veliki krizi nemških bank, v katero je posegla država z močno roko in povzročila, da je kreditni organizem ohranil kolikortoliko normalno funkcioniranje. Ker se je splošno smatralo, da je najnižja točka depresije prebrodena, se je začelo vedno bolj razpravljati o vprašanju, ali ne bi kazalo podpreti normalni konjunktorni avtomatizem kapitalističnega gospodarstva z injekcijami, ki bi pospešile tok gospodarskega življenja. Zato datira že iz leta 1932. prvi poskus injekcije državne incijative v nemškem gospodarstvu z javnimi deli. Radi popolnosti pa ne smemo nikakor prezreti, da je že leta 1931. začela Brüningova vlada z akcijo, ki je imela namen poživiti gradbeno delavnost s pospeševanjem gradbe malih hišic v predmestjih velemest. V ta namen je bilo določenih 48 milj. in sicer iz sredstev državnega proračuna. Tudi to svoto je treba računati v izdatke za nemško delovno bitko, kakor imenuje narodni socializem napore za ožvilenje gospodarskega življenja in pobijanje brezposelnosti.

Leta 1932. je prišla v Nemčiji na krmilo vlada v. Papena. Tudi Papenova vlada je v državni proračun stavila več zneskov za določene namene, katerih mobilizacija je povzročila nove delovne možnosti. V glavnem pa se je začela posluževati novega načina za pridobitev sredstev za izvajanje večjih javnih del. Vpeljala je takozvane Steuergutscheine. Ker država ni imela radi premajhnega dotoka dohodkov dovolj sredstev na razpolago za finansiranje velikih javnih del, je mobilizirala del svojih dohodkov v bodočnosti. Razna podjetja so podpisovala te bone, ker je bilo določeno, da se bodo z njimi v določenem razdobju lahko deloma plačali davki. To pomeni, da je država eskontirala svoje bodoče dohodke s temi boni, računajoč, da se bo čez nekaj časa vendar položaj državnih financ tako izboljšal, da bo prenesel tako obremenitev, ki je bila trenutno nemogoča. Teh bonov je bilo za okoli 300 milj. mark in se je porabila ta svota za javna dela.

Nov odsek v zgodovini javnih del v Nemčiji pa je nastopil s prihodom narodnih socialistov na oblast. Bilo je to januarja 1933. Čim so prišli na vlado, so takoj odredili svoto 500 milj. mark za javna dela, v juniju 1933. pa so odredili še 1 milijardo mark za javna dela (takozvani Reinhardtov program), in v septembru končno še 860 milj. mark za popravila hiš. Omenjamo še, da je takozvani prvotni program 500 milj. mark dopolnjen še s svoto 100 milj. mark. Prvotni program in Reinhardtov program sta

se imela financirati v naprej, dočim je bil program za reparature stanovanj financiran iz splošnih proračunskih sredstev. Že iz tega kratkega pregleda se vidi, da sta obstojala dva načina financiranja javnih del.

Kako so financirali

V čem je obstojalo predfinanciranje? Država je n. pr. oddala neka dela. Za ta dela je izročila podjetniku v plačilo menice za preskrbo dela (Arbeitsbeschaffungswchsel). Te menice so imele plačilne roke 1 leto in pol do 4 let. Ker pa seveda podjetnik na denar ni mogel čakati do dospelja teh menic, jih je diskontiral ali pri bankah ali pa naravnost pri Reichsbanki, ki je tudi rediskontirala bankam te menice, ker je bilo pričakovati, da banke ne bodo zmogle vseh velikih svot v ta namen.

Tako je prišlo, da ima danes večino teh menic v rokah Reichsbanka, ki jih je rediskontirala in se ceni znesek takih menic v njenem portfelju na poldrugo do dveh milijard mark pri približno 4 milijardah mark vseh menic v portfelju banke. Iz vsega tega sledi, da je imela torej največji delež pri financiranju Reichsbanka, kar je privedlo deloma do občutne imobilizacije zavoda, na drugi strani pa se je splošni položaj nemškega denarstva začel izboljšavati in so lahko tudi drugi faktorji sodelovali pri kratkoročnem financiranju javnih del. Zaradi obnove gospodarstva so se začele večati vloge pri bankah, posebno pa pri hranilnicah. Pritok poldruga milijarde mark hranilničnih vlog je imel za posledico, da so na eni strani hranilnice odplačale svoje kredite Reichsbanki, obenem pa še pritegnile nove vloge, katere so lahko dale na razpolago za financiranje javnih del. Tako so tudi hranilnice prevzele del menic za preskrbo dela, obenem pa so še pomagale vladi sanirati kapitalni trg in končno prevzeti (letos v januarju) z ozirom na stalni dotok vlog tudi polmilijardno dolgoročno državno posojilo.

S tem smo prišli že do najvažnejše točke in preloma v politiki financiranja javnih del v Nemčiji. Vse do zadnjega je bil položaj edino na denarnem trgu (za razliko od kapitalnega trga) tak, da je omogočal najetje znatnejših sredstev. Najemanje sredstev na denarnem trgu ni moglo iti predaleč, ker se je računalo, da bo že donos državnih financ radi javnih del tako narastel, da bo mogoče izplačati iz tekočih državnih davkov vse prispele menice in druge terjatve, ki so nastale v zvezi s preskrbo dela. Res se je položaj na nemškem delovnem trgu znatno izboljšal, kar kažejo naslednji podatki: Najvišja brezposelnost je bila zabeležena v prvih zimskih mesecih leta 1932., ko je število brezposelnih presegalo 6 milj. Poleti 1932 je sicer nastopilo izboljšanje (za nad en milijon ljudi), toda pozimi 1932—1933 je število brezposelnih zopet naraslo na okoli 6 milijonov. Maksimum v tej zimi je bil dosežen 15. februarja 1933 s 6,047.000 brezposelnimi. Od tedaj naprej število brezposelnih stalno pada in je konec leta 1933. znašalo le še 4,058.000, konec leta 1934. pa 2,604.000. Tudi v tekočem letu je zabeležiti nadaljna izboljšanja vkljub priključku Posaarja z znatnim številom brezposelnih in po zadnjih razpoložljivih podatkih je znašalo konec maja l. 1935. število brezposelnih samo še nekaj nad 2 milijona (točno 2,020.000). To je vsekakor velik uspeh. Temu zmanjšanju števila brezposelnih odgovarja na drugi strani statistika zaposlenih delavcev. Kajti konec februarja 1933 je znašalo število zaposlenih 11,533.000, konec aprila 1935 pa 11,930.000.

Tudi razvoj državnih financ je v marsičem potrdil račune onih, ki so dejali, da se izdatki države za javna dela, ki se izdajajo v časih depresije, kaj kmalu vračajo nazaj, ker se zaradi splošnega izboljšanje gospodarskega položaja okrepi gospodarska moč davkoplačevalcev, ki lahko zmorejo večje dajatve. V resnici so znašali nemški državni dohodki v proračunskem letu 1931/1932 (t. j. od 1. aprila 1931 do 31. marca 1932) 7.786'85 milijonov mark. Naslednjega leta so padli na 6.647'0 milj. mark. Leto 1933/1934 (od 1. aprila 1933 do 31. marca 1934) je prineslo prvokrat povečanje državnih dohodkov na 6.844'4 milj. mark. Še večji pa je bil napredek leta 1934/35, ko so znašali državni dohodki 8.217'1 milj. mark. Tudi v tekočem proračunskem letu znaša po podatkih finančnega ministrstva presežek dohodkov nad lanskim 45 milijonov mark zaradi poživitve gospodarstva.

S povečanimi dohodki pa so narasli tudi državni izdatki. Leta 1934. so se izvrševali večinoma stari že proračunani izdatki, povečali pa so se izredni izdatki kot n. pr. za oboroževanje. Tako niso mogle vse vsote priti v korist javnim delom in obnovi gospodarstva. So pa tudi že v letu 1934. zapadli nekateri predfinansirani izdatki za javna dela. Za proračunska leta 1934 do 1939 je izračunala za predobremenitve »Frankfurter Zeitung« v začetku leta 1934. tele vsote: 1934/1935 917, 1935/1936 700, 1936/1937 780, 1937/1938 750 in 1938/1939 715 milijonov mark. K temu pa je prišteti še letno 210 milj. mark od 1934/1938 za obveznosti, ki izhajajo iz zakona o ureditvi kmetijskih dolgovnih razmer.

Prehod na dolgoročno finansiranje

Ob takih razmerah je razumljivo, da (četudi zelo narasli) državni dohodki niso mogli kriti prispelih obveznosti v zvezi za javnimi deli in je morala še vedno priti na pomoč Reichsbanka, o kateri smo že govorili. Na drugi strani pa je uspelo državi konsolidirati razmere na kapitalnem trgu, tako da je bilo mogoče apelirati tu na sredstva za državne dolgoročne potrebe. Denarni trg je že itak prej država v veliki meri mobilizirala zase. Zato je bilo možno plasirati nekatera dosedaj kratkoročna sredstva z denarnega trga na kapitalni trg in jih pretvoriti tako v dolgoročna posojila. Nemška gospodarska politika je pripravljala že dolgo kapitalni trg na sposobnost dajati državi posojila in je ta dalekovidna politika nege kapitalnega trga dovedla do uspehov. Ta sistematična politika okrepitve kapitalnega trga datira že iz jeseni leta 1933. Tedaj je Reichsbanka izpremenila svoj statut in je med drugim bilo vneseno določilo, da se smejo za kritje marke porabiti tudi državni papirji. S tem je bila banki dana možnost nakupov državnih papirjev in je lahko začela s takozvano politiko na prostem trgu (Offenmarktpolitik), katero izvaja že cela vrsta notnih bank, posebno v anglosaškem svetu. Na podlagi novih statutov je Reichsbanka že v letu 1933., torej v kratki dobi nekaj več kot dveh mesecev, kupila na trgu drž. papirjev za 259 milj. mark, v teku celega leta 1934. pa je znašal nakup 186 milj. mark in je imela konec leta 1934. Reichsbanka državnih papirjev v svojem portfelju za 445 milj. mark. S temi razmeroma majhnimi nakupi je uspelo banki vzdržati tečaje na kapitalnem trgu in je bilo tako lahko izvršenih več konverzij na ugodnejšo obrestno mero. Poleg tega je državna politika pritegnila na kapitalni trg še enega kupca, ki zaenkrat ne igra velike vloge, jo pa bo v

bodočnosti. Izdan je bil zakon, po katerem se morajo presežki dividend (čez določeno višino 6, oz. 8%) plasirati v državne papirje ter ostanejo vezani v tej naložbi nekaj let. Prvotno je ta zakon izšel že leta 1933., vendar je imel malo uspeha. Med tem se je pa splošni položaj že tako izboljšal, da so imela tudi industrijska podjetja večje dobičke in so delila višje dividende. Te višje dividende so bile po uradnem tolmačenju zakona o nalaganju viška dividend (Anleihestockgesetz) prav za prav rezultat gospodarske politike vlade, ki je z organizacijo javnih del preskrbela dela marsikaterim podjetjem, ki so tudi drugače imela korist od splošnega izboljšanja položaja.

Poleg politike nakupov državnih papirjev in pritegnitve presežkov dividend na kapitalni trg pa je država še utrdila kapitalni trg s tem, da je omilila predpise glede likvidnosti hranilnic. S tem so bila sproščena znatna blagajniška in žiralna sredstva hranilnic, ki so prišla na kapitalni trg in tu povečala povpraševanje in tudi tečaje. Z vsemi temi ukrepi je bilo doseženo znatno stalno povpraševanje na kapitalnem trgu, istočasno pa so povzročili tudi padee obrestne mere na kapitalnem trgu. Tako je državi uspelo izvesti številne konverzije na najnižjo obrestno mero, kar je tudi konsolidiralo razmere na denarnem trgu in tako je lahko v tekočem letu prišlo do apeliranja države na kapitalni trg. Hranilnice so mogle prevzeti pol milijarde mark dolgoročnega posojila, ki ga bodo plačale v obrokih do avgusta. Podobno bo država najela 750 milijonov mark posojila pri zavarovalnicah, ki ga bodo plačale tudi v daljših obrokih. S tem bo država dobila na kapitalnem trgu 1.250 milijonov mark, kar bo služilo za vnovčenje prispelih menic in drugih kratkoročnih in srednjeročnih dolgov države. Iz vsega tega se pa tudi vidi, kako lahko tudi v taki državi, ki je komaj preživela najhujšo krizo zaupanja leta 1931., postane kapitalen trg mobilien, ker se dela sistematično na njegovi okrepitvi, pa se ne izvršujejo eksperimenti, ki lahko postavijo kapitalni trg v nelikvidnost za dolgo vrsto let. Le ob intaktnem aparatu denarnih zavodov in sistematični negi denarnega in kapitalnega trga je mogoče vzdržati zaupanje in s tem ves kredit na višini, ki je potrebna za uspešen razvoj gospodarstva.

Kako delajo

Vsi programi za preskrbo dela so doslej znašali nominalno 5.050 milijonov mark. Od tega odpade na državo samo 3.023 milijonov. Poleg tega pa se udeležujejo v politiki preskrbe z delom tudi še državne železnice z zneskom skupno 991 milijonov mark in pošta z zneskom 111 milijonov mark. Nadalje je bila leta 1934. ustanovljena posebna družba za avtomobilske ceste, katere delovni program je zgraditi 1.800 km avtomobilskih cest za 350 milijonov mark. Nadalje pa se izvršuje, odn. daje denar za javna dela Državni zavod za posredovanje dela in zavarovanje proti brezposelnosti. Ta zavod nima sedaj toliko izdatkov kot prej, ker se je število brezposelnih znatno zmanjšalo, zato lahko daje znatna sredstva na razpolago za delovno bitko, kar cenijo na skupno 568 milj. mark od leta 1932. dalje. Iz končnega pregleda se vidi, da bo država sama dala skupno za delovno bitko 3.023 milj. mark, od tega bo dobila 1.888 milijonov s predfinansiranjem, ostanek 1.135 milijonov pa bo prišel iz splošnih proračunskih sredstev. Če pa še prištejemo druge institucije, ki prispevajo k preskrbi z delom, dobimo svoto 1.925 milj. mark, ki bo šla iz proračunskih

sredstev, 3.125 milj. mark pa bo financirano s predfinansiranjem, o katerem smo že govorili. Skupno je torej proračunanih za vsa dela 5.050 milijonov mark, od česar je dovoljenih 4.994 milj., izplačanih pa že 3.964 milijonov mark.

Vsa javna dela se ne izvršujejo direktno po državi, ampak je ustanovljenih ali v ta namen izkoriščenih več posebnih družb. To so naslednje: Deutsche Gesellschaft für öffentliche Arbeiten, Deutsche Bau- und Bodenbank, Deutsche Rentenbank-Kreditanstalt, Deutsche Siedelungsbank in Deutsche Bodenkultur, omenili pa smo že družbo za avtoceste.

Zanimiva je tudi razdelitev vseh teh kreditov po svrhah, za katere so bili namenjeni. Za podlago je vzeta svota dovoljenih kreditov v znesku 4.994 milj. mark.

1. Na nizke gradbe odpade 1.002'4 milj. mark in sicer: za vodne ceste 130.1, zgradba cest 260.0, komunalna preskrbovalna podjetja 179, popravila in dopolnilna dela na javnih zgradbah, mostovih in visokih zgradbah 169.2, druge visoke zgradbe 264.1.

2. Stanovanjske zgradbe itd. skupno 1.280'0, od tega popravila stanovanj, adaptacije prostorov v stanovanjske prostore itd. 1.019'0, predmestne male zgradbe 189.0, zgradba lastnih domov 45.6.

3. Prometna podjetja skupno 1.683'9, od tega železnice, pošta, plovba, male železnice itd. 1.333'9 in državne avtomobilske ceste 350.0.

4. Kmetijstvo in ribištvo, skupno 389.2, od tega melioracije, regulacije rek itd. 336.6, naseljevanje na kmetih 44.1.

5. V to skupino spada izdaja takozvanih Bedarfsdeckungscheine, katerih je bilo dovoljenih za 70 milj.

6. Izdatki zavoda za preskrbo dela in zavarovanje proti brezposelnosti v skupnem znesku 568.5 milj. Oec.

NAŠE GOSPODARSTVO SPOMLADI LETA 1935.

V svetovnem gospodarstvu je zopet nastopila neizvestnost, ki je prav posebno močna na valutnem polju. Komaj se je odcepila od zlatega bloka Belgija, se je začel napad na holandski goldinar, na švicarski in francoski frank. Holandija je zavrla odtok zlata s povečanjem diskonta, v Švici pa je odtok zlata trajal v vedno večjem obsegu in ni Narodna banka posegla vmes. V Švici se je namreč dne 2. junija imelo vršiti glasovanje o takozvani krizni iniciativi, katero so predložili socialisti in ki naj bi zvezni vladi dala iniciativo za bolj efektivno politiko v boju proti gospodarski krizi. Seveda pa bi taka politika nujno zahtevala tudi izpremembe v valutni politiki in se je že govorilo o možni devalvaciji franka. Vse to je vnašalo zmedo do 2. junija, tedaj pa je bila krizna iniciativa odklonjena in mahoma je prenehal odtok zlata iz Švice v prejšnjem obsegu. Sedaj je položaj za švicarsko valuto boljši in tudi moratorij ene največjih trgovskih bank v Švici, Bazelske trgovske banke, ki ima znatne zmrznjene terjatve v Srednji Evropi, ni prinesel novih zmed.

Najhujši pa je bil napad na francoski frank. Stalni deficit francoskih državnih financ, ki je v dobi od leta 1930. pa do konca leta 1934. dosegel znatno svoto 30 milijard frankov, je vznemirjal francoski svet. Doslej je država ta deficit krila s posojili, toda posojilni trg je bil tako izčrpan, da je bilo vedno težje plasirati državi svoje obligacije. Tudi v tekočem letu so se nadaljevale francoske finančne težave in za tekoče leto cenijo deficit francoskih državnih financ na 10 milijard frankov. K temu je prišla pa še politična kriza in iz francoskih bank ter hranilnic so začeli vlagatelji dvigati svoj denar. Flandinova vlada je zahtevala izredna pooblastila za obrambo franka, pa jih ni dobila. Sledila je Bouissonova vlada, ki so jo v par dneh vrgli in prišel je na vlado Laval. Med tem pa je odtok

zlata iz Francoske banke postajal vedno večji in banka je morala poseči po restriktivnih ukrepih ter je najprej zvišala dvakrat diskont. Nazadnje je proti koncu meseca maja radikalno zvišala obrestno mero še za 2 na 6%, za lombard zlata pa celo na 7%. Vse to ni dosti pomagalo, ker je politična kriza zasenčila vse valutno-tehnične ukrepe. Naslednje številke o odtoku zlata v posameznih tednih aprila in maja nam kažejo resnost položaja (v milj. frankov): v tednu do 5. aprila je Banque de France izgubila zlata za 649, do 12. aprila 601, do 19. aprila 361, do 26. aprila 91, do 3. maja 306, do 10. maja 343, do 17. maja 522, do 24. maja 3.166 in do 31. maja 4.817, v juniju pa do 7. t. m. še 1.053 milj. frankov. Tako je morala banka v dveh mesecih oddati za nad 10 milijard frankov zlata. Zlati zaklad banke je padel na 70.700 milijonov frankov, kar je seveda še vedno znatna svota in zadostuje za obrambo valute. Poleg tega je banka še 11. junija objavila, da ne bo dajala več predujmov na zlato. Obenem se je tudi Angleška banka, za njo pa ameriško finančno ministrstvo izrazilo odločno proti spekulaciji z zlatom in frankom, kar je pozdraviti kot prve poskuse sodelovanja velikih emisijskih bank na polju valutne politike, kar nas bo mogoče približalo preje stabilizaciji valut, kot pa se splošno pričakuje. Saj svet vedno bolj uvideva, da od tega kaosa nima nikdo koristi. Seveda pa postavljajo Angleži in Američani svoje zahteve glede višine, na katero naj se glavne valute med seboj stabilizirajo. Trenutno je položaj nekoliko ugodnejši, ker je odtok zlata iz Francije ponehal, vendar manjka še mnogo pogojev za stabilizacijo položaja v Franciji.

Največ zlata iz držav zlatega bloka, posebno pa iz Francije je šlo v USA. V tekočem letu je znašal v prvih 5 mesecih uvoz zlata v USA 533 milijonov dolarjev, v dobi od stabilizacije dolarja sem t.j. od 1. februarja lani pa do konca maja letos je znašal uvoz zlata v USA 1.643 milj. dolarjev, tako da je ameriški zlati zaklad dosegel konec maja 1935 ogromno višino 8.850 milj. dolarjev, t.j. nad 40% vsega monetarnega zlata na svetu. K temu je pripomniti, da je znašal delež Unije na svetovnih zalogah zlata konec leta 1933. samo 33, konec leta 1934. pa že 37%.

Druga država, kamor je šlo mnogo zlata, je bila Anglija, vendar nimamo točnih podatkov, ker sprejema v Angliji vse uvoženo zlato valutni izravnalni fond, ki ne objavlja svojih bilanc. Zanimiv je tudi razvoj dotoka zlata v Belgijo. Po izvršeni devalvaciji se vrača belgijski kapital nazaj v domovino, priteka pa tudi bežeči kapital iz drugih držav, ker računa, da do nove devalvacije ne bo prišlo tako kmalu. Od izvršene devalvacije, to je od srede aprila dalje pa do 6. junija je znašal dotok zlata v Belgijo 4.631 milj. belg. frankov in se je tako belgijski zlati zaklad povečal na 17.638 milj. frankov.

Med državami, ki so zašle v težkoče, je tudi svobodno mesto Gdansk. Dne 2. maja je senat mesta Gdansk sklenil devalvirati gdanski goldinar za 42,37% ter ga postaviti tako na nivo poljskega zlata. Toda tudi devalvacija ni pomagala, vlada je morala za nekaj dni zapreti banke in se pripravljala na uvedbo deviznega gospodarstva, proti kateremu pa odločno protestira Poljska.

V naši gospodarski politiki moramo omeniti, da je finančno ministrstvo potrdilo v izpremenjeni obliki proračun dravske banovine, potem pa še proračun ljubljanske mestne občine.

V devizni politiki smo dobili ureditev vprašanja vezanih terjatev, ki so nastale leta 1932., poleg tega je Narodna banka znižala obrestno mero za eskontiranje dobroimetij v grškem kliringu od 12 na 5%. Uvedena je bila ugodnost plačila dela obveznosti v nemškem kliringu z markami po tečaju, ki je bil za 8% nižji od klirinškega tečaja. Ta ugodnost je bila vpeljana sredi aprila ter je ostala v veljavi do 15. junija. Med tem pa je klirinški saldo v prometu z Nemčijo narasel na 300 milj. Din in se na tej višini giblje tudi nadalje. Podobno tendenco k razvoju kaže tudi klirinški saldo z Italijo, ki je od malih svot še meseca aprila narastel že nad 52 milj. Din in se stalno povečuje, ker je začela Italija pri nas kupovati velike količine koruze. Trenutno cenijo, da je Italija kupila pri nas koruze 4.000 vagonov. Stojimo pa tudi pred novimi trgovinskimi pogajanjmi z Italijo.

Na naše borze smo dobili nov papir, 7% stabilizacijsko posojilo iz leta 1931. in sicer njegovo jugoslovensko tranšo, ki znaša nekaj nad 62 milj. francoskih frankov. Njegov tečaj se giblje nad 80 zadnje dni.

Glede naših denarnih zavodov je omeniti, da je dobila naša največja banka odlog plačil in sicer Prva hrvatska štedionica. Odlog plačil je odobren za 6 let, izvede naj se valorizacija nepremičnin, donos naj se deloma porabi za odpise, deloma pa vnese v poseben fond. Nadalje je odobreno banki

zvišanje glavnice za 50 na 125 milj. Din z izdajo prvenstvenih delnic v zameno za vloge. Končno omenjamo, da znaša obrestna mera za stare vloge pri zavodu 2% bruto na leto. Dobili smo tudi nov načrt hranilniškega zakona, o katerem se je že začela živahna diskusija v naši javnosti, ki je zlasti odklonila določbe, po katerih bi se morale likvidirati banovinske hranilnice. V interesu vsega našega gospodarstva bi bilo, da ostanejo vse dobre institucije, seveda v reorganizirani obliki.

Končno omenjamo, da je Narodna banka sklenila dne 26. aprila s 1. majem 1935 znižati obrestno mero za blagajniške zapise in sicer za dvomesečne zapise od 1 na 0,75, za trimesečne zapise pa od 2 na 1,5%. Enomesečnih zapisov pa banka že od lanskega leta sem ne izdaja. V okviru 1 milijarde Din, določene za javna dela, je finančno ministrstvo plasiralo pri privilegiranih denarnih zavodih prvo tranšo petletnih obligacij v znesku 100 milj. Din. Poleg tega pa smo dobili še naknadni zakon, s katerim se svota 1 milijarde Din za javna dela poveča za 158 milj. na 1.158 milj. Din.

T O I N O N O

Stečaji in prisilne poravnave v mesecu aprilu in maju 1935

Društvo industrijev in veletrgovcev v Ljubljani objavlja za april in maj sledečo statistiko (številke v oklepaju se nanašajo na isto dobo preteklega leta):

Za mesec april 1935

1. Otvorjeni stečaji:

V Dravski banovini 4 (10), Savski 4 (4), Vrbaski 1 (—), Primorski — (1), Drinski — (3), Zetski — (3), Dunavski 2 (2), Moravski — (1), Vardarski 1 (3), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (1).

2. Razglašene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 3 (6), Savski 1 (11), Vrbaski — (3), Primorski 1 (3), Drinski — (4), Zetski — (2), Dunavski — (3), Moravski — (—), Vardarski — (—), Beograd, Zemun, Pančevo 1 (2).

3. Končana stečajna postopanja:

V Dravski banovini 8 (2), Savski 3 (5), Vrbaski — (—), Primorski — (1), Drinski 5 (4), Zetski — (2), Dunavski 6 (10), Moravski 4 (8), Vardarski 2 (2), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (2).

4. Potrjene prisilne poravnave:

V Dravski banovini 4 (8), Savski 9 (—), Vrbaski — (—), Primorski 3 (—), Drinski — (1), Zetski — (—), Dunavski — (2), Moravski — (1), Vardarski 1 (1), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (—).

Za mesec maj 1935

1. Otvorjeni stečaji:

V Dravski banovini 2 (3), Savski 3 (4), Vrbaski — (—), Primorski 1 (2),

Drinski 2 (1), Zetski 1 (1), Dunavski 1 (3), Moravski — (1), Vardarski 1 (6), Beograd, Zemun, Pančevo — (2).

2. Razglašene prisilne poravnave izven stečaja:

V Dravski banovini 7 (7), Savski 7 (3), Vrbaski — (2), Primorski 1 (2), Drinski 1 (4), Zetski 2 (1), Dunavski 4 (5), Moravski — (—), Vardarski — (—), Beograd, Zemun, Pančevo — (3).

3. Končana stečajna postopanja:

V Dravski banovini 8 (11), Savski 2 (3), Vrbaski — (—), Primorski 1 (4), Drinski 6 (3), Zetski — (5), Dunavski 5 (10), Moravski 3 (4), Vardarski — (3), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (2).

4. Potrjene prisilne poravnave:

V Dravski banovini 10 (13), Savski 11 (2), Vrbaski — (—), Primorski 2 (5), Drinski 2 (5), Zetski 1 (3), Dunavski 4 (7), Moravski — (—), Vardarski — (—), Beograd, Zemun, Pančevo 2 (3).

Proračun Dravske banovine za leto 1935/36.

Iz banovinskega proračuna, po odobritvi ministrstva financ, posnemamo nekaj važnejših postavk:

Skupni izdatki: 119.296.035 dinarjev; dohodki: 119.296.035 dinarjev, napram 115.298.189 Din v letu 1934/35. Povišek dohodkov in izdatkov v banovinskem proračunu za leto 1935/36 znaša napram proračunu v letu 1934/35 3.997.846 Din.

V kritje potrebščin, navedenih v banovinskem proračunu, se pobirajo od 1. aprila 1935, sledeče banovinske davščine:

53% občna banovinska doklada k vsem državnim neposrednim davkom;

5% nadomestna doklada za odkupnino osebnega dela na cestah k vsem državnim neposrednim davkom;

5% zdravstvena doklada po § 17. zakona o zdravstvenih občinah k vsem državnim neposrednim davkom.

Te vrste doklad, ki znašajo 63%, bodo dale banovini 45,150.000 dinarjev (1934/35: 48,000.000 Din).

Trošarina: Po načrtu banovinskega proračuna je dokaj narasla vsota trošarin.

Izpadla je iz proračuna, ki ga je ministrstvo odobrilo, trošarina na premog in trošarina na kavo, kakao, čaj in čokolado.

Dohodki iz trošarin v proračunu za leto 1935/36 znašajo 22.750.000 Din, napram 19.600.000 Din v proračunskem letu 1934/35. Povišek trošarin za to razdobje znaša torej 3,150.000 Din. Ta povešek je utemeljen v povišanju trošarine na kvas, od 1 milijona Din v proračunu leta 1934/35 na 2-5 mil. Din v proračunu za leto 1935/36. Zvišala se je tudi trošarina na bencin od 3² mil. Din v proračunu za leto 1934/35. na 4-8 mil. Din dohodkov v l. 1935/36.

Takse: Takse, ki jih je predvideval načrt proračuna za leto 1935/36, so se v odobrenem proračunu po številu dokaj znižale.

Izpadle so iz načrta proračuna z odobrenim proračunom sledeče takse: Prispevek avtomobilskih podjetij za prekomerno uporabo cest (4,856.000 Din); taksa za izkoriščanje vod. sil (1,500.000 dinarjev); taksa za radio-aparate (1 mil. dinarjev); taksa na štacionarne motorje in parne kotle (15 mil. Din); taksa za sečnjo gozdov; taksa za prošnje za zaposlitev inozemcev (240.000 Din); taksa na bicikle (15 mil. Din).

V proračunu za leto 1935/36 je določen, po zvišanju ostalih taks, dohodek iz taks na 13,450.000 Din, napram dohodku v proračunskem letu 1934/35. v znesku 12,150.000 Din. Povišek taks znaša torej med proračunom 1934/35 in 1935/36: 1,300.000 Din.

Banovinski proračun izkazuje skupno sledečo obdavčitev:

Banovinska doklada: 45,150.000 Din; 1934/35: 48,000.000 Din.

Banovinska trošarina: 22,750.000 Din; 1934/35: 19,600.000 Din.

Banovinska taksa: 13,450.000 Din; 1934/35: 12,150.000 Din.

Skupna obdavčitev v proračunu za leto 1935/36 znaša 81,350.000 Din; v proračunu za l. 1934/35 pa 79,750.000 Din.

Iz tega sledi, da bo v težkem položaju, v času gospodarske krize nahajajoče

se gospodarstvo Dravske banovine, plačalo na banovinskih davščinah za 1,600.000 Din več, nego je plačalo v proračunskem letu 1934/35.

Naša zunanja trgovina v našem izvozu in uvozu

Kako se je gibala po vrednosti naša zunanja trgovina v poslednjih letih, kaže sledeči pregled:

Izvoz 1930.: 6.780'1 mil. Din; uvoz 1930.: 6.960'1 mil. Din; to je za 180'8 mil. Din več uvoza napram izvozu.

Leta 1931. je znašal izvoz: 4.801 mil. Din; uvoz pa 4.800'3 mil. Din, to je razlika 0'7 mil. Din.

Naslednje leto 1932. pa je naša zunanja trgovina dokaj izpremenila in je naša trgovinska bilanca postala aktivna.

Izvoz leta 1932. je znašal 3.055'6 mil. Din; uvoz pa le 2.859'7 mil. Din; v dobro naši trgovinski bilanci 195'9 mil. dinarjev.

Se na boljše se je obrnil naš izvoz leta 1933.; izvoz je znašal tega leta: 3.377'8 mil. Din; uvoz pa 2.882'5 mil. dinarjev. Aktivnost naše trgovinske bilance je leta 1933. znašala 495'2 mil. dinarjev.

V letu 1934. je izvoz dosegel: 3.878'2 mil. Din; uvoz pa 3.573'3 mil. Din, to je 304'9 mil. Din razlike v naše dobro.

Naši državni dolgovi

Naši državni dolgovi se po svojem nastanku dele v štiri razne skupine.

Prva skupina: Predvojni dolgovi so vsi oni dolgovi, ki so jih imele do l. 1914. poedine države, ali finančno popolnoma ali deloma samostojne edince, ki so sedaj sestavni del ozemlja naše države. To so torej dolgovi predvojnne Srbije, Črne gore, Hrvatske in Slavonije, Bosne in Hercegovine, Dalmacije, Slovenije ter Koroške.

Druga skupina: Vojni dolgovi obsegajo protivrednost denarnih in materialnih kreditov, nastalih za časa Srbije, odnosno za prvi čas po stvorjenju nove države. Posojila je dobila od Francije, Anglije in Amerike.

Tretja skupina: Dolgovi, ki jih je na osnovi pogodbe o miru in poznejših mednarodnih pogodb morala prevzeti Jugoslavija.

Četrta skupina: Povojni dolgovi, ki jih je napravila naša država od leta 1919. dalje.

S konvencijo, 5. aprila leta 1930. so bili urejeni predvojni srbski dolgovi:

4% posojilo leta 1895.: 251,711.000 zlatih frankov,

5% posojilo leta 1902.: 39,010.000 zlatih frankov,
4¹/₂% posojilo leta 1906.: 64,989.500 zlatih frankov,
4¹/₂% posojilo leta 1909.: 88,224.500 zlatih frankov,
5% posojilo leta 1913.: 213,200.000 zlatih frankov.

Poleg tega so bile prevalutizirane obligacije Srbskega Rdečega križa in obligacije bivše Uprave fondov od leta 1910. in 1911., ki jih je prevzela naša država na sebe.

Ureditev predvojnih dolgov je bila eno najtežjih vprašanj naših državnih financ, ker 1. dotle nismo imeli jasne slike dolga; 2. je dajalo povod ostrim napadom proti nam v inozemstvu in 3. zaprlo je nam pot na mednarodno tržišče kapitala, zlasti na francosko, švicarsko in holandsko, a to so po letu 1929. edina obilna in zmožna tržišča kapitala.

Mi, kot država, revna na kapitalu, a poleg tega v pripravljajoči stabilizaciji narodne valute, smo morali odpreti pot na tuje tržišče kapitala.

Konvencija z dne 5. aprila l. 1930. predstavlja z ureditvijo vojnega dolga Franciji in stabilizacijo dinarja glavni veliki uspeh naše finančne politike od početka leta 1929.

Črnogorski dolg je znašal 1. avgusta 1928 — 216.340 funt-sterlingov in 9,600.936 francoskih frankov.

Naš vojni dolg Ameriki je bil urejen z dogovorom dne 3. maja 1926. Znašal je skupno z dotadaj narastlimi obrestmi 62'85 mil. dolarjev in imel rok 62 letnic.

Vojni dolg Angliji je bil urejen z dogovorom dne 9. avgusta 1927. Skupno z obrestmi je znašal ta dolg 32'8 mil. funt-sterl. Rok plačila 62 let.

Ob tej priliki je bil urejen in obenem plačan relifni dolg (pomožni kredit) Avstriji, Danski, Holandiji, Švedski, Franciji in Švici. Medtem pa je bilo še neurejeno najvažnejše vprašanje, vprašanje vojnega dolga Franciji. (Vir: Financijski arhiv 12/34.)

Potreba bombaža v naši državi

Do nedavnega časa naša država ni bila izkazana v statistiki, ki jo objavlja Mednarodna zveza predilnic bombaža. Ta statistika se objavlja polletno in sicer za dobo od 1. avgusta do 31. januarja in za dobo od 1. februarja do 31. julija.

V najnovejši zaključni statistiki za dobo od 1. avgusta leta 1934. do 31. januarja 1935. je znašala potreba bombaža v naši državi 33.000 bal.

Po vrsti bombaža je bila potrošnja bombaža v naši državi v dobi od 1. avg. 1934. do 31. januarja 1935.:

Ameriški bombaž: 18.000 bal (v dobi od 1. februarja do 31. julija 1934: 12.000 bal).

Vzhodno-indijski bombaž: 10.000 bal (od 1. febr. do 31. julija 1934: 11.000 bal).

Egiptski bombaž: 1000 bal (enako od 1. febr. do 31. julija 1934).

Razne vrste bombaža: 4000 bal (od 1. febr. do 31. julija 1934 — 1000 bal).

V južni Srbiji so gojili bombaž že iz davnih časov. V letih 1775. do 1785. je bila v Sev. Ameriki osvobodilna vojna, v Evropi pa je bil uveden celinski blok Napoleona I. do leta 1815. Evropa se je morala tedaj zalagati z bombažem z bližnjega Vzhoda — iz Makedonije, ki je tedaj izvozila letno okrog 120.0000 bal.

Vojna pa je uničila bombažne nasade v južni Srbiji Površina je znašala l. 1933. 1.076 ha, pridelek pa je bil to leto 911 mtc.

Naš jug ima dovolj pogojev za gojenje bombaža, treba pa bi bilo izmenjati seme.

In če bi se ob smotreni, domačo industrijo pospešujoči politiki, dvignil pridelek našega domačega, izboljšane bombaža, bi to vsekakor ugodno odjeknilo v naši trgovinski bilanci.

Naš uvoz sirovega bombaža je znašal leta 1933. 10.555 ton za 153.523.000 Din; leta 1934. pa 14.576 ton za 204.163.000 dinarjev. Dokajšnji del tega uvoza bi mogla kriti naša, smotreno kakovostno izboljšana bombažna proizvodnja na našem jugu.

Kongres Mednarodne trgovske zbornice

V dneh od 24. do 29. junija se bo vršil letos osmi kongres Mednarodne trgovske zbornice.

Na kongresu se bo razpravljalo o vseh važnih svetovno-gospodarskih problemih. Važna snov, o kateri bo kongres razpravljala, je med drugim poročilo o organizaciji proizvodnje in o značaju ter potrebi mednarodnih kartelov. Kongres bo razpravljala tudi o trgovinskih odnošajih med državami, o dvojni obdavčitvi, o ureditvi avtomobilskih prog, o zaščiti obrtne svojine, o mednarodnem telefonu in brzofavu, o ureditvi zračnega prometa, o finančnih problemih itd.

Na tem kongresu bo združeno zastopstvo organizacij Mednarodne trgovske zbornice iz 45 držav, ki bo sodelovalo na urejanju svetovne gospodar. stiske.

Potovanje na kongres v Pariz bo zvezano z velikimi ugodnostmi. Zanimivo je, kako bodo živeli udeleženci kongresa v Parizu. Prav velike bodo prevozne ugodnosti na francoskih progah. Dobili bodo 60% popusta. Olajšano bo tudi carinsko postopanje na francoskih obmejnih postajah s tem, da bo prilepljen na prtljago listek, ki bo znak olajšanja carinske kontrole.

Udeleženci kongresa pa bodo prišli na svoj račun tudi v mnogih prireditvah, ki jih pripravljajo francoski odbor Mednarodne trgovske zbornice v Parizu za kongres. Sprejel bo udeležence kongresa prvi dan mestni svet, drugi dan zvečer bodo posetili svečano predstavo v Theatre National de l'Opera Comique. Naslednji dan bo sprejela zastopnike pariška trgovska zbornica, ki jim bo priredila umetniški večer s plesom. Obiskali bodo tudi grajščino, ki je last veleindustrija E. Sommer-ja, ki jim bo razkazal mojstrovino francoske stavbene in vrtno umetnosti v 17. stoletju.

Poleg teh sprejemov se bodo udeleženci kongresa udeleževali tudi velikih prireditev, ki bodo one dni v Parizu, in sicer, kdor se bo za to zanimal, dva dni konjske dirke, drugi pa bodo ogledovali mesto.

Potovali bodo v Versailles, kjer bo nočno slavlje; po povratku ogled Pariza.

Iz svetovne proizvodnje

Svet mnogo proizvaja, mnogo troši, pa se proizvodnja suče vedno po gospodarski moči prebivalstva.

Kako se je gibala svetovna proizvodnja v nekaterih važnejših strokah, kaže sledeči pregled:

Svetovna proizvodnja topilniške industrije je znašala: Proizvodnja sirovega železa: leta 1932. 39,657.000 ton, l. 1933. 49,294.000 ton, leta 1934. 62,250.000 ton.

Od te količine je odpadlo na Evropo: leta 1932. 27,625.000 ton, l. 1933. 31 milijonov 861.000 ton, leta 1934. 41 milijonov 510.000 ton.

Na izven-evropske države je odpadlo proizvodnje sirovega železa: leta 1932. 12,032.000 ton, leta 1933. 17,433.000 ton, leta 1934. pa 20,740.000 ton.

Svetovna proizvodnja sirovega jekla je znašala: leta 1932. 51,044.000 ton, leta 1933. 68,318.000 ton, leta 1934. 20,740.000 ton. Na Evropo je odpadlo proizvodnje sirovega jekla: leta 1932. 33,430.000 ton, leta 1933. 39,945.000 ton, l. 1934. 49 milijonov 420.000 ton.

Izven-evropske države pa so k svetovni proizvodnji sirovega jekla prispe-

vale: leta 1932. 17,614.000 ton, leta 1933. 28,373.000 ton, leta 1934. 31,460.000 ton.

Svetovna proizvodnja aluminija. Leta 1933. 136.000 ton, leta 1934. 171.000 ton.

Svetovna proizvodnja avtomobilov. — Proizvodnja avtomobilov se je gibala od 1924. od 6'32 milijona avtomobilov na 4'15 milijona avtomobilov v letu 1930. Leta 1931. je znašala proizvodnja avtomobilov 3'05 mil.; leta 1932. le 1'98 mil. avtomobilov. V letu 1933. se je dvignila proizvodnja na 2'69 mil. avtomobilov; leta 1934. pa je porastla na 3'75 mil. avtomobilov.

Svetovna proizvodnja zlata je znašala leta 1886. 5,044.363 unc (unca je 31 gramov); leta 1896. 9,820.075 unc v vrednosti 202'9 mil. dolarjev. Leta 1911. je znašala svetovna proizvodnja zlata 22 milijonov 618.696 unc v vrednosti 467'5 mil. dolarjev. Največji proizvajalec zlata je Transval, ki je dosegel leta 1931. 10,874.145 unc zlata, napram 10,719.760 unc v letu 1930.

Po Transvalu, katerega proizvodnja se vedno bolj razvija in predstavlja več nego polovico svetovne proizvodnje zlata, prihaja Kanada. Industrija zlata v tej deželi kaže znaten napredek. Leta 1930. je proizvodnja zlata znašala 2,102.068 unc v vrednosti 39,861.663 dolarjev.

V Združenih državah Amerike je znašala proizvodnja zlata 1931. 2,056.659 za 2,056.300 dolarjev.

V zahodni Avstraliji je znašala proizvodnja zlata leta 1931. 510.572 unc v vrednosti 2,168.774 funt. šterl.

Svet v orožju

Trgovina od države do države je danes zelo otežkočena in obdana z vsemi mogočimi zaprekami. Ena njena panoga pa te usode ne deli in prav bujno cvete: to je trgovina z orožjem. Čeprav je svetovna trgovina od srede leta 1933. padala še naprej, akoravno ne več tako zelo kot prej, in se je v prav zadnjem času celo že tudi okrepila, je ne moremo primerjati s trgovino orožja; kajti zunanja trgovina vseh vrst orožja je narasla v zadnjem letu za približno 12 odstotkov. Nemški »Zavod za konjunktorno raziskovanje« (Wochenbericht No. 11 od 20. marca 1935) nam pripoveduje, da je narasel izvoz vojnega orožja in orodja od 224 milijonov mark v letu 1933. na 251 milijonov mark v l. 1934. Na prvem mestu med izvozniki je miroljubna Anglija z 72 milijoni mark; sledijo ji ameriške Zedinjene države in Francija s 50 in 45 milijoni mark! Izredno veliko je prodala Češkoslovaška, za 37 milijonov mark; za njo pridejo z manjšimi zneski

Svedska, Italija in Belgija. Če ne gledamo na vrednost, temveč količino, je svetovna trgovina vojnega orožja v preteklem letu narasla za celo petino.

Dober vpogled v oboroževanje držav nam nudijo izdatki oboroževanja, čeprav so nam le nepopolno znani. V zadnjem letu pred svetovno vojsko — l. 1913. — so znašali svetovni oboroževalni izdatki 10 milijard mark, za letos jih pa cenijo na 24 do 31 milijard mark, kar je trikrat toliko kot pred vojsko. Ta znesek bi zadostoval za kritje vseh sirovin in živil v vseh industrijskih deželah sveta. Največji so izdatki v Rusiji, ki sama prizna, da bo izdala letos za oboroževanje trikrat več kot je izdala leta 1933.

Petrolejska produkcija Rumunije

je znašala v preteklem letu 8.500.000 ton proti 7.300.000 tonam v letu 1933., je narasla torej za približno 14 odstotkov. Njena vrednost je pa padla od 3200 milijonov lejev na 2800 milijonov ali skoraj za 13 odstotkov. Izvoženih je bilo pa lani 6.200.000 ton proti 5.600.000 tonam l. 1933.

Nemška industrijska produkcija

je narasla lani za približno 25 odstotkov v primeri z letom 1933. Če vzamemo za produkcijo leta 1928. indeksno številko 100, je znašal indeks l. 1932. 60'2 točk, l. 1933. 67'3, lani pa 85'2. Vrednost lani izdelanega blaga znaša brutto 53 milijard mark, to je za 12 milijard več kot leta 1933. in za 15 milijard več ko leta 1932.

Svetovna plovna konferenca

se bo vršila od 17. do 23. julija t. l. v Londonu. Na dnevnem redu je v prvi vrsti znižanje svetovne trgovske tonaže, ki je je za sedanjo svetovno trgovino še zmeraj preveč.

Kompenzacije

Irska bo zamenjala klavno živino za angleški premog, s čimer bo najbolj prizadeto nemško premogarstvo, ki bo prodalo letno 500.000 ton manj.

Argentina bo dala Angliji 100.000 ton pšenice za zamrznjene avstrijske eksportne zahteve.

Ogrski sladkor je šel v 60 vagonih v Perzijo, za kar so dali Perzijci primerno množino kope (zrna kokosovih orehov).

Španija bo prodala v Čile cement v zameno za soliter in drugo čilsko blago.

Rusija je poslala v Češkoslovaško 400 vagonov kalijeve soli in je dobila za to izdelke češkoslovaške železne industrije.

Ford je dobil dovoljenje za uvoz strojev za svojo novo montažno tovarno v Rumuniji, a bo moral kupiti za 150 milijonov lejev rumunskih pridelkov in produktov.

Holandski sir se zamenjava za španske poljedelske pridelke.

Argentina bo dobila v Španiji olivno olje in bo dala zanj mesne konzerve.

Španija bo pošiljala v Nemčijo, Anglijo in ameriške Zedinjene države pomaranče in bo dobila v zameno izdelke avtomobilne industrije.

Poljska pošlje letos v Španijo 65.000 zabojev jaje in dobi zanje pomaranče, paradiznike, olive itd.

Argentina bo v inozemstvu kupila 8 žitnih elevatorjev v vrednosti 4 mil. angleških funtov v zameno za argentinske produkte.

Vsi švedski nakupi v Grčiji se bodo bodoče zamenjavali s švedskimi dobavami za Grčijo.

Glede izgradbe blagovne izmenjave med Nemčijo in Avstralijo je izšel poziv na avstralsko zvezno vlado, naj kupuje ono blago, ki ga ne dobi v Angliji, v prvi vrsti v Nemčiji, seveda proti zamenjavi. Avstralska volnena industrija pravi, naj se velik del uvoza, ki pride iz Zedinjenih držav, prenese na Nemčijo; kajti Zedinjene države kupijo v Avstraliji le prav malo.

Bolgarija in Rusija zamenjata bolgarsko živino, živalske proizvode in tekstilno blago za ruski petrolej, les, sol in kovinsko blago.

Največja egiptska banka je izdala na svoje podružnice poziv, naj stavijo pri nakupih iz Nemčije kot del nakupne cene, in sicer vobče dve tretjini, za pogoj nabave egiptskega bombaža. Tudi egiptski poljedelski sindikat hoče kupovati nemške poljedelske stroje, farmacevtske izdelke in umetna gnojila le proti odjemu egiptskega bombaža; in ravno tako bodo Egipčani kupovali nemški premog za svoj bombaž.

Blagovna kompenzacijska pogodba med Ogrsko in Turčijo je bila podaljšana do 30. aprila t. l.

Ogrska je sklenila z Jugoslavijo, Bolgarijo in Rumunijo sistem zasebnih kompenzacij.

Blagovna izmenjava med Bolgarijo in Jugoslavijo naj se ojači s posredovanjem nove bolgarsko-jugoslovske trgovske zbornice.

Nova državna tovarna skrila v Latviji bo kupila del strojne opreme v inozemstvu in bo dala za to svoje poljedelske pridelke, v prvi vrsti lan.